

Damnum iniuria datum u rimskom pravu i izvanugovorna naknada štete u suvremenom hrvatskom pravu

Vinšek, Paula

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:920539>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za rimsko pravo

Paula Vinšek

***DAMNUM INIURIA DATUM U RIMSKOM PRAVU I IZVANUGOVORNA
ODGOVORNOST ZA ŠTETU U SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU***

diplomski rad

Mentor: izv.prof.dr.sc. Henrik-Riko Held

Zagreb 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Paula Vinšek, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Paula Vinšek

SADRŽAJ

I. UVODNE NAPOMENE.....	1
II. OŠTEĆENJE TUĐE STVARI KROZ POVIJEST RIMSKOG PRAVA	2
A. Slučajevi oštećenja po Zakoniku XII ploča	2
B. <i>Lex Aquilia de damno</i>	3
III. UTJECAJ RIMSKOG PRAVA KOD IZVANUGOVORNE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU	5
A. Obveze iz delikata.....	5
1. Općenito	5
2. <i>Damnum iniuria datum</i> i odgovornost za oštećenje tuđe stvari	6
B. Pretpostavke odštetnog zahtjeva rimskog prava i suvremenog građanskog prava.....	13
1. Aktivna legitimacija.....	13
2. Pojam materijalne i nematerijalne štete	14
3. Protupravnost nanesene štete i njezino ograničenje.....	15
4. Kauzalni nesus i predmnijevanje uzročnosti	20
5. Kauzalna odgovornost.....	22
6. Krivnja po Zakonu o obveznim odnosima i <i>culpa Aquiliana</i>	23
C. Vlastita odgovornost i noksalnost	26
D. Odgovornost više osoba za štetu	28
IV. ZNAČAJ POPRAVLJANJA ŠTETE U RIMSKOM I SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU.....	30
A. Popravljanje štete u rimskom pravu	30
1. Načelo taliona	31
2. Privatna novčana kazna i naknada štete.....	32
B. Suvremeni oblici popravljanja štete	33
1. Naturalna restitucija	34
2. Naknada štete	34
3. Satisfakcija.....	35
C. Uklanjanje izvora štete.....	36
V. ZAKLJUČAK.....	37
VI. LITERATURA	39

I. UVODNE NAPOMENE

Omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto. Još od Gajeva doba postoji shvaćanje prema kojem se ugovori i delikti smatraju posebnim izvorima nastanka obveze.¹ Dok prvi nastaju voljom subjekata potonji će u pravilu nastati neovisno o njoj.

Delikti su protupravne radnje kojima se povrjeđuju tuđa pravna dobra te za koje već sami pravni poredak obvezuje počinitelja na obvezu davanja osobne zadovoljštine, novčane kazne ili naknade štete.² Zakonik XII ploča još nije imao posve jasnu razliku između delikta i zločina te su oni opisivani kroz razne slučajeve izbjegavajući generaliziranje i apstraktne definicije.³ U doba principata Rimljani su poznavali 30 delikata od kojih je za njih 5 bila propisana sankcija plaćanja naknade štete, a osobito za one najvažnije: *damnum iniuria datum* (protupravno oštećenje tuđe stvari), *iniuria* (ozljeda) i *furtum* (krađa).⁴ U daljnjem razvoju rimskog prava donesena je *lex Aquilia de damno*, zakon koji, iako ne pretežito dugačak i kompleksan, dovodi do novih promjena u sankcioniranju delikta prouzročenja štete. U ovom radu podrobnije ćemo se osvrnuti upravo na delikt prouzročenja štete drugome (*damnum iniuria datum*).

Ovakav nastanak obaveza iz delikta nije stran ni suvremenim pravnim poretcima koji su već dobro utkanim putevima rimskog prava uspjeli sagraditi prilično kompleksan sustav pravne odgovornosti u slučaju prouzročenja štete. Jedno od osnovnih načela hrvatskog obveznog prava je načelo zabrane prouzročenja štete koje proizlazi upravo iz rimskog prava (*neminem laedere*), a koje zahtijeva od svakoga da se suzdrži od postupaka kojima se drugome nanosi šteta umanjnjem njegove imovine, sprječavanjem njena povećanja ili povredom njegovih subjektivnih imovinskih i neimovinskih prava.⁵ U protivnom između počinitelja štetne radnje i oštećene osobe nastaje izvanugovorni odnos odgovornosti za štetu.

Odgovornost za štetu samo je jedna od građanskopravnih odgovornosti, no njezina važnost i raširenost se očituje upravo u tome što se građanskopravna odgovornost vrlo često koristi kao sinonim odgovornosti za štetu kao obvezu popravljanja štete.⁶ Suvremeni instituti

¹ Zimmermann, R., *The law of obligations*, Cape Town, 1992., str. 903.

² Horvat, M.; Petrak, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2022., str. 13.

³ Du Plessis, P., et al., *The Oxford Handbook of roman law and society*, Oxford, 2016., str. 597.

⁴ Sirks, A. J. B., *Delicts*, u: Johnston, D. (ur.), *The Cambridge Companion to roman law*, New York, 2015., str. 246-268, str. 247.

⁵ V. u tom smislu Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 4, bilj. 1.

⁶ Burazin, L., *Analiza pravne odgovornosti u slučaju prouzročenja štete (sa stajališta opće teorije i filozofije prava)*, Zbornik PFZ, vol. 58, br. 6, 2008., str. 1421-1452, str. 1436.

privatnog prava u većoj su mjeri recipirani iz rimskog prava zbog njegove izuzetne uređenosti te kasnije ugrađeni u građanske kodifikacije, te je upravo to predmet analize koja slijedi i koja ima svrhu prikazati sličnosti i razlike rimskog i suvremenog hrvatskog pravnog uređenja.

II. OŠTEĆENJE TUĐE STVARI KROZ POVIJEST RIMSKOG PRAVA

A. Slučajevi oštećenja po Zakoniku XII ploča

Zakonik XII ploča (*lex duodecim tabularum*) donesen je u republikansko doba u narodnoj skupštini u želji da se običajna prava koja su Rimljani primjenjivali u svojim odnosima napokon objedine u jedinstveni zakonik.⁷ Za Zakonik XII ploča Tit Livije kaže da je „*fons omnis publici privatique iuris*“ jer objedinjuje dijelove javnog prava, ali i privatnog prava čija povijest zapravo započinje donošenjem Zakonika.⁸

Jedan dio tog privatnog prava posebnu pažnju pridaje i deliktima, među kojima se također nalazi i protupravno oštećenje tuđe stvari. S obzirom na to da su se Rimljani u tadašnje vrijeme bavili pretežito poljoprivrednim djelatnostima, predviđeni slučajevi i kazne prilagođeni su tim potrebama i prilikama pa tako Zakonik uređuje, na primjer, odgovornost za sječu tuđeg stabla (*actio de arboribus succissis*), odgovornost vlasnika za oštećenje tuđeg zemljišta ili pašu tuđih plodova koju počine njegove četveronožne životinje (*actio de pauperie* ili *actio de pastu*), odgovornost za palež tuđe kuće odnosno zalihe žita, ali također i odgovornost za štetu nastalu na tuđim usjevima i plodovima počinjenu čarobnjačkim djelovanjem.⁹ Deliktom se isto tako smatralo i pjevanje sramotne pjesme, rezanje tuđih usjeva i slučajno ubojstvo, a Zakonik sadržava i druga pravila koja se tiču protupravnog oštećenja tuđe stvari, ozljede i krađe.¹⁰

Ipak, postoji nešto što u Zakoniku nije na prvu prilično jasno te dovodi u pitanje pravilnost odluke koja se donosi o odgovornosti počinitelja. Naime, po Zakoniku XII ploča za to hoće li za slučaj biti izrečena kazna ili obveza odgovornosti za štetu (*noxam sarcire*) ovisi

⁷ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 13.

⁸ *Ibid.* str. 13. sq

⁹ *Ibid.* str. 339.

¹⁰ Sirks, A. J. B., *op. cit.* u bilj. 4, str. 247.

je li djelo počinjeno s namjerom ili slučajno (*casu, id est negligentia*).¹¹ Kod drugih slučajeva protupravnog oštećenja tuđe imovine stvar je malo drugačija - kod depasturizacije tuđe zemlje postoje dvije kazne od kojih smrtna kazna (*suspensio Cereris*) za dorađu i naknada štete za nedorađu osobu. Za štetu koju poćini Źivotinja kazna je takoađer i popravak štete, a kod ostalih slučajeva kazna je naknada štete, kao što je na primjer kod štete koju javni akvedukt prouzroći privatnoj imovini, štete koja nastane zbog protupravne sjeće tuđeg stabla, štete koja nastane zbog pronevjere tutora i dr.¹²

Iz navedenog je moguće uvidjeti da Zakonik XII ploća zapravo ne uređuje delikte sistematićno i apstraktno već prikazuje različite slućajeve nanošenja štete osobama ili imovini, koje su zakonodavci promatrali u svakidašnjim odnosima među Rimljanima te za njih zaključili da se ućestalo ponavljaju i da je potrebna njihova normativizacija.

B. Lex Aquilia de damno

D. 9, 2, 1 (Ulpianus 18 ad ed): „*Lex aquilia omnibus legibus, quae ante se de damno iniuria locutae sunt, derogavit, sive duodecim tabulis, sive alia quae fuit: quas leges nunc referre non est necesse.*“¹³

Lex Aquilia de damno donesena je u republikansko doba 287. ili 286. g. pr. Kr. te se njome cjelovito uređuje protupravno oštećenje tuđe stvari (*damnum iniuria datum*).¹⁴ Ulpijan navodi da će *lex Aquilia* derogirati sve zakone koji su prethodno uređivali ovaj delikt, poput već spomenutog Zakonika XII ploća.¹⁵ *Lex Aquilia* sastoji se od 3 poglavlja - prvo poglavlje odnosi se na ubojstvo (*occidere*) tuđeg roba ili ćetveronožne Źivotinje koja Źivi u stadu, što se kaŹnjavalo naknadom najviše vrijednosti roba odnosno Źivotinje u godini koja je prethodila ubojstvu. Drugo poglavlje odnosi se na slućaj prijevarnog otpuštanja duga adstipulatora. Treće poglavlje, najvaŹnije u ovoj analizi, uređuje svako paljenje, lomljenje, razbijanje i drugo oštećenje tuđe imovine (*urere, frangere, rumpere*) u kojem slućaju nastaje obveza na

¹¹ Du Plessis, P. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 597.

¹² Du Plessis, P. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 599.

¹³ D. 9, 2, 1 pr. (Ulpianus 18 ad ed.): Akvilijev zakon je sve prijašnje donijete zakone koji govore o protupravnoj šteti ukinuo, bilo da se radi o Zakoniku XII ploća, bilo o drugim zakonima: stoga te zakone sada nije potrebno ni navoditi. (preuzeto iz Romac, A., *Izvori rimskog prava*, Zagreb, 1973., str 451.)

¹⁴ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 339.

¹⁵ Collett Sandars, T., *The Institutes of Justinian, With English Introduction, Translation, and Notes*, London, 1865., str. 502.

plaćanje naknade štete u iznosu najviše vrijednosti imovine u posljednjih 30 dana.¹⁶ Značajnost *lex Aquilia* očituje se i u tome što se nakon dugog prihvaćanja širokog i objektivnog tumačenja pojma *iniuria* po Zakoniku XII ploča, prema kojem je *iniuria* svaki akt učinjen *contra ius* uz obilježje elementa *vis*, u uvjetima raspada patrijarhalnih rimskih obitelji stvorila atmosfera u kojem je prevladalo mišljenje da se slobodni ljudi trebaju razdvojiti od robova i ostalih stvari *quae animam habent vel animam carent* pa su se u skladu s time razvile *damnum iniuria datum*, koja je uređivala odgovornost za protupravnu povredu ili uništenja robova i drugih stvari pod vlašću *patris familias*, te *iniuria* koja se odnosi na protupravne povrede tijela i dostojanstva slobodnih ljudi.¹⁷

Rimski pravници svojim su daljnjim tumačenjem *lex Aquilia* te promatranjem društvenih odnosa također počeli primjećivati potrebu za uvođenjem novog standarda odgovornosti koji bi se mogao primijeniti u slučajevima u kojima nema *dolusa* no i dalje postoji određeni stupanj nemara na strani počinitelja, kao što je to kod pretjerane samoobrane ili ozljede koja prolazniku nastane nepažnjom kod obrezivanja stabala.¹⁸ Stoga *lex Aquilia* za *damnum iniuria datum* uvodi i nove pretpostavke koje se trebaju ispuniti, a koje su povezane sa subjektivnim elementom štetnog djela, odnosno *iniuriae* (*quod non iure fit*), te prema kojima protupravnost postoji ako je počinitelj štetu skrivio (*culpa Aquiliana*).¹⁹

Pojavom *culpa*e otvara se mogućnost primjene *lex Aquilia* odnosno *actio legis Aquiliae* na mnogo širi broj delikata protiv robova ili četveronožnih životinja koji možda nisu počinjeni namjerno, ali sadržavaju određeni nemar ili nepažnju koji dovode do odgovornosti počinitelja. U suvremenim pravnim sustavima takvo se uređenje subjektivne odgovornosti za prouzročenu štetu, koje se temelji na krivnji, ne smatra samo normalnim i logičnim već i općim pravilom dok je objektivna odgovornost propisana kao izuzetak u određenim slučajevima. Tako se i u hrvatskom pravnom sustavu propisuje obveza naknade štete za počinitelja osim u slučaju da ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivnje.²⁰ Objektivna odgovornost je u Zakonu o

¹⁶ Sirks, A. J. B., *op. cit.* u bilj. 4, str. 258.

¹⁷ Jaramaz-Reskušić, I., *Iniuria u pretklasičnom rimskom pravu: pojam i zaštita*, Zbornik PFZ, vol. 61, br. 2, 2011., str. 545.-571., str. 546.

¹⁸ Florianus Cursi, M., *What did occidere iniuria in the lex Aquilia Actually Mean*, Roman Legal Tradition, vol. 7, Cambridge 2011., str. 16-29., str. 24.

¹⁹ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 340.

²⁰ Čl. 1045. st. 1. Zakona o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22 (dalje u tekstu: ZOO).

obveznim odnosima propisana za štetu od stvari ili djelatnosti zbog koje za okolinu nastaje veća opasnost te u drugim zakonom predviđenim slučajevima.²¹

III. UTJECAJ RIMSKOG PRAVA KOD IZVANUGOVORNE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU

A. Obveze iz delikata

1. Općenito

Delikti se u rimskom pravu definiraju kao radnje koje su protivne pravu te za koje pravni poredak veže određene kazne kao sankcije, a koje dakako nisu bile u namjeri počinitelja.²² Ta definicija se u određenoj mjeri podudara i sa suvremenom formulacijom izvanugovornih obaveza. Naime, postanak suvremenih izvanugovornih obaveza također nije vezan uz suglasno očitovanje volje sudionika te će on nastati bez obzira na njihovu volju, na primjer temeljem fizičke ozljede, bez obzira je li štetnik htio zasnovati takav odnos ili ne.²³ Nadalje, ZOO je sistematizirao potencijalne mogućnosti nastanka izvanugovorne obveze na pet slučajeva: prouzročenje štete, stjecanje bez osnove, poslovodstvo bez naloga, javno obećanje nagrade i vrijednosne papire. U rimskom pravu podjela je bila malo drugačija: Rimljani su delikte razlikovali prema tome progone li za počinjenje protupravne radnje država javnom kaznom (*delicta publica* ili *crimina*) ili je naknadu štete ovlašten tražiti pojedinac deliktom *actio poenalis* (*delicta privata*).²⁴ U tom smislu, paralela se može povući sa suvremenim kaznenim djelima koja se progone po službenoj dužnosti i ona za koja je potrebna privatna tužba. Što se tiče obveza, one su u rimskom klasičnom pravu mogle nastati *ex contractu* i *ex delicto*, a u postklasičnom pravu nastaje i posebna skupina obveza (*obligationes ex variis causarum figuris*) koja obuhvaća kvazi-ugovore (*quasi-contractus*) i kvazi-delikte (*quasi-delicta*).²⁵ Obveze iz kvazi-ugovora sistematizirali su postklasični pravници u jednu skupinu koju čini poslovodstvo bez naloga (*negotiorum gestio*), nenamjerno suvlasništvo (*communio incidens*) i stjecanje bez osnove (*condictiones sine causa*)²⁶ dok su u

²¹ Čl. 1045. ZOO.

²² Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 333.

²³ Klarić, P.; Vedriš, M., *Građansko pravo*, Zagreb, 2014., str. 581.

²⁴ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 333. sq.

²⁵ *Ibid.* str. 346.

²⁶ *Ibid.* str. 328. sqq

kvazi-delikte uvršteni *iudex qui litem suam fecit*²⁷, *actio de deiectis vel effusis*²⁸, *actio de positis et suspensis*²⁹ i *actio furti et damni adversus nautas caupones stabularios*³⁰.

Rimljani isto tako nisu imali pravo na plaćanje privatne novčane kazne za svaku prouzročenu štetu već samo za onu štetu koja je nastala slučajevima formaliziranim zakonom i za koje je osigurana *actio*, poput krađe ili nasilne pljačke.³¹ Tako su u civilnom pravu poznati *furtum*, *rapina*, *iniuria* i *damnum iniuria datum* dok su u pretorsko doba protupravne radnje koje se smatraju deliktima proširene, a od kojih su najvažniji *dolus*, *vis ac metus* i *fraus creditorum*.³² Počinitelj protupravne radnje je osim kazne za svoje djelo odgovarao oštećeniku za prouzročenu štetu što je nekada znalo i premašiti vrijednost same štete: a) za *furtum* je počinitelj trebao vratiti ukradenu stvar ili njezin ekvivalent te platiti četverostruku (*furtum manifestum*) ili dvostruku vrijednost te stvari (*furtum nec manifestum*); b) *rapina* je rezultirala odgovornošću počinitelja na plaćanje trostruke ili četverostruke kazne koja je uključivala i vrijednost ukradene imovine; c) posljedica *damnum iniuria datum*, ovisno o tomu je li riječ o ubojstvu ili oštećenju tuđeg roba ili četveronožne životinje, u plaćanju novčane kazne u iznosu najviše vrijednosti roba ili životinje u posljednjih godinu dana, odnosno 30 dana; d) zbog osjetljivosti Rimljana na uvrede *iniuria* je uzrokovala odgovornost na plaćanje novčane kazne koju su suci slobodno određivali s obzirom na težinu slučaja.³³

2. *Damnum iniuria datum* i odgovornost za oštećenje tuđe stvari

Damnum iniuria datum je protupravno oštećenje tuđih stvari, delikt koji je jedinstveno reguliran tek donošenjem *lex Aquilia de damno*, iako je poznat već u doba Zakonika XII ploča kroz pojedinačno navođenje slučajeva nanošenja štete.³⁴ Prema suvremenom hrvatskom pravu odgovornost za štetu definira se kao obveznopravni odnos u kojem je jedna strana dužna

²⁷ Odgovornost suca za štetu koju nanese stranci povredom svojih dužnosti, a osobito krivom ili pristranom primjenom zakona, Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 347.

²⁸ Odgovornost imatelja stana za štetu koja nastane izbacivanjem ili prolijevanjem iz kuće ili stana prolazniku na prohodnom mjestu, Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 347.

²⁹ Odgovornost vlasnika ili najamnika kuće za štetu koja nastane time što bi neka stvar bila obješena ili postavljena tako da padne na prohodno mjesto, Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 347.

³⁰ Tužba kojom vlasnici brodova, gostionica i staja odgovaraju za štetu koju primljenim putnicima počine njihovi ljudi ili osobe koje kod njih stanuju, Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 347.

³¹ Collett Sanders, T., *op. cit.* u bilj. 15, str. 55.

³² Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 334.

³³ Hadley, J., *Introduction to Roman law*, New York, 1890., str. 234.

³⁴ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 334.

popraviti prouzročenu štetu drugoj strani dok je druga strana takav popravak ovlaštena zahtijevati.³⁵

a) U Zakoniku XII ploča delikte (većinom privatne) uređuje VIII. ploča, no s obzirom na fragmentarnu sačuvanost Zakonika pojedine odredbe nisu potpune pa se ne može sa sigurnošću reći koliki opseg pravila je poznat.³⁶ Ipak, tisuće godina tumačenja te pronalaska drugih izvora koji su potvrđivali navode Zakonika pomoglo je u rekonstrukciji većine njegova sadržaja. Konceptualno, *damnum iniuria datum* u Zakoniku XII ploča ne možemo promatrati bez doticanja pojma *iniuriae* koja u svom širem značenju nije samo usko vezan uz ovaj delikt već predstavlja i jedan od njegovih konstitutivnih elemenata kao akt koji je učinjen protivno pravu (*contra ius*) u kombinaciji s elementom sile (*vis*).³⁷

- Inst. 4.4. pr (Iust.): *Generaliter iniuria dicitur omne, quod non iure fit specialiter alias contumelia, quae a contemnendo dicta est, quam Graeci ὕβρις appellant; alias culpa, quam Graeci ἀδικημα dicunt, sicut in lege Aulia damnum iniuria accipitur; alias iniquitas et iniustitia, quam Graeci ἀδικτιαν vocant.*³⁸

Iz navedene Justinijanove konstatacije možemo vidjeti da pojam *iniuriae* zapravo ima širi spektar značenja te da u Zakoniku XII ploča nije dana jasna sadržajna distinkcija *iniuriae* i *damnum iniuria datum*, što će kasnije biti prepoznato u rimskoj zajednici kada će ta dva i etimološki slična pojma dobiti svoja konkretna značenja.

Nadalje, kao što je ranije već rečeno, protupravno oštećenje stvari Rimljani su promatrali kroz pojedine slučajeve, većinom povezane s poljodjelstvom pa Zakonik XII ploča tako uređuje:

- D. 9, 1, 1, pr. (Ulpianus l. XVIII ad ed.): *Si quadrupes pauperiem fecisse dicitur, - lex (XII tab.) voluit aut dari id quod nocuit – aut aestimationem noxae offerri.*³⁹

³⁵ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 583.

³⁶ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 13.

³⁷ Jaramaz-Reskušić, I., *op. cit.* u bilj. 17, str. 546.

³⁸ Inst. 4.4. pr (Iust.): *U općenitom smislu iniurijom se smatra sve što se čini suprotno pravu, a u posebnom smislu (pod tim imenom) razumjeva se jednom uvreda, koja potječe od riječi vrijeđanje, što Grci nazivaju „ὕβρις“ drugi put nepravda, nepravdo koje Grci nazivaju „ἀδικημα“, kao što se to uzima i u Akvilijevom zakonu kada se kaže damnum iniuria datum (šteta učinjena protupravno), a treći put nejednakost i nepravdenost koju Grci nazivaju „ἀδικτιαν“ (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str 451.).*

³⁹ D. 9, 1, 1, pr. (Ulpianus l. XVIII ad ed.): *Zakonik XII ploča je određivao da, ako se tvrdi da je četveronožna životinja nekom učinila štetu, treba ili tu životinju dati onome kome je šteta učinjena, ili nadoknaditi štetu prema procjeni (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str 27.).*

Pojam *quadrupes* po svom značenju predstavlja svaku četveronožnu životinju, no većina romanista smatra da se taj pojam u Zakoniku XII ploča tumači restriktivnije, misleći na svaku domaću četveronožnu životinju.⁴⁰ Takvo mišljenje može se prihvatiti iz stajališta prema kojem su Rimljani divlje životinje u slobodi smatrali *res nullius* odnosno ničijom stvari, koja ni ne bi mogla imati vlasnika koji bi odgovarao, no ne može se sa sigurnošću tvrditi je li riječ o samo domaćim ili i divljim životinjama.⁴¹ Ovakva nesigurnost u suvremenom zakonodavstvu ne bi mogla biti tolerirana pa se u hrvatskom zakonodavstvu osim općenite odgovornosti za štetu koja nastane od životinje, a koja je uređena ZOO-om, tako posebno uređuje i odgovornost za štetu od divljači u lovstvu i na javnim cestama, za štetu koja nastane od strogo zaštićenih vrsta te za štetu od pasa i mačka lualica. Tako prema Zakonu o lovstvu, lovoovlaštenik, odnosno fizička i pravna osoba kojoj divljač može prouzročiti direktnu imovinsku štetu, dužan je prvenstveno poduzeti sve potrebne mjere za sprječavanje štete od divljači dok po pitanju odgovornosti za štetu koju prouzroči divljač zakon upućuje na Zakon o obveznim odnosima, ako nije propisano drugačije.⁴² Zakon o cestama propisuje odgovornost na osnovi krivnje za štetu trećima osobama koja nastane od divljači na javnim cestama te odgovornost pravne osobe koja upravlja javnom cestom u slučaju da na zahtjev osobe koja gospodari lovištem ne označi javnu cestu prometnom signalizacijom.⁴³ Slično je i u Zakonu o zaštiti prirode (dalje u tekstu: ZZP) gdje oštećenik naknadu štete u visini direktne imovinske štete može zahtijevati od Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja samo ako poduzimanje mjera, poput učinkovitog ograđivanja ili rastjerivanja životinja strogo zaštićene vrste radi neposrednog čuvanja imovine, nije djelotvorno te je bez obzira na njih nastala šteta.⁴⁴ Pravilnik o naknadi štete od životinja strogo zaštićenih vrsta daje detaljnije uređenje po pitanju iznosa naknade štete ovisno o poduzimanju, djelomičnom poduzimanju ili nepoduzimanju propisanih mjera.⁴⁵ Kada je riječ o psima i mačkama lualicama prema Zakonu o zaštiti životinja obavljanje poslova sakupljanja i zbrinjavanja napuštenih i izgubljenih životinja u nadležnosti je jedinice lokalne samouprave pa njezina odgovornost nastaje u slučaju propuštanja navedenih poslova.⁴⁶

⁴⁰ Polojac, M., *Actio de pauperie: anthropomorphism and rationalism*, Fundamina, vol. 18, br. 2, 2012., str. 119.-144., str. 123.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Čl. 76. st. 1. Zakona o lovstvu, Narodne novine, br. 99/18, 32/19, 32/20.

⁴³ Čl. 50. Zakona o cestama, Narodne novine, br. 84/11, 22/13, 54/13, 148/13, 92/14, 110/19, 144/21, 114/22, 114/22, 04/23.

⁴⁴ Čl. 171. Zakona o zaštiti prirode, Narodne novine, br. 80/13, 15/18, 14/19, 127/19.

⁴⁵ Čl. 11. Pravilnika o naknadi štete od životinja strogo zaštićenih vrsta, Narodne novine, br. 114/2017.

⁴⁶ Čl. 62. Zakona o zaštiti životinja, Narodne novine, br. 102/17, 32/19.

- D. 19, 5, 14, 3 (Ulpianus l. XVI ad Sabinum): *Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eamque ego immisso pecore depascem, - neque ex lege XII tab. de pastu pecoris, quia non in tuo pascitur, neque de pauperie – agi posse.*⁴⁷

Sljedeća odredba Zakonika XII ploča koja se odnosi na protupravno oštećenje tuđe stvari zapravo navodi slučaj u kojem odgovornosti za takvo oštećenje neće biti. U hrvatskom pravu radi pregleda ove situacije morati ćemo zaviriti u propise o stvarnopravnim odnosima i to onim susjedskima. U slučaju da korijenje ili granje prelazi na susjedno zemljište, sukladno čl. 105. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, vlasnik smije iz svojega zemljišta istrgnuti žile i korijenje tuđeg drveća i ostaloga raslinja kao i odsjeći grane tuđeg drveta i dio debla koje se nalazi u zračnom prostoru iznad njegove nekretnine i zadržati ih za sebe, ili se pak služiti tim dijelovima tuđeg drveta.⁴⁸ Dakle, vlasnik osim što ima pravo odsjeći grane stabla koje je posađeno na susjednom zemljištu, a koje su se nadvile nad njegovu nekretninu, također ima, ako grane ne odsiječe, pravo na plodove koje one daju, kao i na plodove koji padnu na njegovo zemljište. Stoga je zaista logično da u tom slučaju ne bi postojala nikakva odgovornost vlasnika za štetu od životinje kada bi one pasle plodove u njegovu vlasništvu i na njegovu zemljištu.

- XII tab. 8.a: *Qui fruges excantassit. – b. .. Neve alienam segetem pellexeris...*⁴⁹

Ovaj fragment Zakonika XII ploča, iako nije u potpunosti sačuvan, govori o jednom zanimljivom aspektu rimskog naroda u tom razdoblju koji se odnosi na njihovo tradicionalno vjerovanje u magiju, a koje je osobito budilo strah ako bi potencijalno moglo utjecati na njihove poljoprivredne rezultate pa se stoga, iz njihove perspektive, može shvatiti važnost propisivanja odgovornosti za štetu koja bi time nastala. Iz navedene odredbe Zakonika XII ploča zbog njezine nepotpune očuvanosti ne možemo iščitati koja bi kazna bila za osobu koja bi bacila urok na tuđu sjetvu ili plodove no s obzirom na važnost poljoprivrede kao djelatnosti koja je Rimljanima donosila ne samo zaradu već i omogućavala prehranu te s obzirom na njihovo duboku uvjerenost u postojanje zle magije pretpostavka je da bi kazna mogla biti okrutna i nesrazmjerna. Takva iracionalna vjerovanja nisu i ne mogu biti predmet zakonskog uređivanja u suvremeno doba kada se osuđivanje određenog ponašanja temelji na zakonom

⁴⁷ D. 19, 5, 14, 3, (Ulpianus l. XVI ad Sabinum): Ako plodovi s tog stabla padnu na moje zemljište, pa ja pustim stoku da ih pojede, ne možeš protiv mene, po Zakoniku XII ploča, voditi spor ni na osnovi paše, jer se nije paslo na tvom zemljištu, niti na osnovi štete (koju učini životinja). (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str 27.)

⁴⁸ Čl. 105. st. 1. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17.

⁴⁹ XII tab. 8.a: Tko začara plodove...b. Ili tuđu sjetvu prokune... (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str 27.).

određenim pretpostavkama koje trebaju biti činjenično potkrijepljene radi stjecanja uvjerenja u njihovu istinitost.

- Nat. his. 18, 3, 12 (Plinius): *Frugem – aratro qaesitam noctu pavisse ac secuisse puberi XII tabulis capital erat, suspensumque Cereri necari iubebant, - inpubem praetoris arbitrato verberari noxiamve duplionemve decerni.*⁵⁰

Za depasturizaciju tuđeg zemljišta Zakonik XII ploča propisivao je dvije kazne, ovisno o starosti počinitelja, pa je prema tomu za doraslog počinitelja (*pubes*) propisana smrtna kazna i to u čast rimske božice poljodjelstva, žitarice i žetve (*suspensio Cereris*), dok je za nedoraslu osobu (*impubes*) propisano šibanje ili naknada štete.⁵¹ I u ZOO-u nalazimo posebne odredbe za odgovornost za štetu maloljetnika prema kojima maloljetnik do navršene sedme godine života ne odgovara za štetu, maloljetnik od navršene sedme do navršene četrnaeste godine života ne odgovara za štetu, osim ako se dokaže da je pri prouzročenju štete bio sposoban za rasuđivanje a maloljetnik od navršene četrnaeste godine života odgovara za štetu prema općima pravilima o odgovornosti za štetu.⁵²

- D. 47, 9, 9 (Gaius l. IV ad XII tab.): *Qui aedes acervumve frumenti iuxta domum positum cobusserit, vincetus verberatus igni necari (XII tab.) iubetur, si modo sciens prudensque id commiseri; si vero casu, id est negligentia, aut noxiam sacrire iubetur, aut, si minus idoneus sit, levius castigatur.*⁵³

Pojavu subjektivne odgovornosti koja se temelji na krivnji (*culpa*) možemo naći već i u *leges regiae* (vladavina kralja Numa Pompilija) pa tako i Zakonik XII ploča u ovom slučaju razlikuje namjerno paljenje vatre i ono do kojeg je došlo nepažnjom (*negligentia*) odnosno propustom dužne pažnje (*diligentia*).⁵⁴ Deliktna odgovornost većinom je pravilo u najstarijem pravu, a nastaje već samim protupravnim činom i njegovim uspjehom pa je ovo uređenje koje se obazire na krivnju iznimka.⁵⁵ Krivnja po hrvatskom pravu postoji kada je štetnik

⁵⁰ Nat.his. 18, 3, 12 (Plinius): Ako netko noću plugom preore ili posiječe tuđe plodove, po Zakoniku XII ploča za odraslog (krivca) bila je predviđena smrtna kazna: određivao je da on bude obješen I ubijen u čast (boginje) Cerere... dok je maloljetni po nahodjenju pretora bio išiban, ili davan oštećenom u noksu ili je trebao nadoknaditi štetu u dvostrukom iznosu. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str 27.).

⁵¹ Du Plessis, P. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 3, str. 599.

⁵² Čl. 1051. ZOO.

⁵³ D. 47, 9, 9 (Gaius l. IV ad XII tab.): Ako netko zapali zgradu ili stog žita podignut blizu kuće, naređeno je po Zakoniku XII ploča da bude vezan i išiban te spaljen u vatri, ako je svjesno i pri zdravoj pameti to učinio, a ako je to učinio slučajno, to jest iz nemarnosti, naređeno je da ili nadoknadi štetu ili, ako je siromašan, bude lakše kažnjen. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str 27.).

⁵⁴ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 258. sq.

⁵⁵ *Ibid.*

prouzročio štetu namjerno i nepažnjom.⁵⁶ U suvremenom pravu pravila objektivne odgovornosti za štetu, odnosno odgovornost bez obzira na krivnju, prema ZOO-u, primjenjuju se na štetu od stvari i djelatnosti od kojih potječe povećana opasnost štete za okolinu te u slučajevima predviđenim zakonom.⁵⁷ No više o samoj krivnji i odgovornosti u kasnijim odlomcima.

- Nat. hist. 17, 1, 7 (Plinius): *cautum – est XII tabulis, ut qui iniuria cecidisset (succidendi vocabulo lex usa est) alienas (arbores), luerent in singulas aeris XXV.*⁵⁸

Posljednja odredba Zakonika XII ploča koja se odnosi na protupravno oštećenje tuđe stvari govori o novčanoj kazni kao odgovornosti počinitelja za sječu tuđeg stabla.

b) *Lex Aquilia de damno* smatra se jednim od najbitnijih zakonskih akata koji uređuju rimsko privatno pravo, a kao što je rečeno ranije, ukinula je i zamijenila sve ranije zakone koji su uređivali protupravno oštećenje tuđe stvari.⁵⁹ Ovaj zakon je kratak te se sastoji od tri poglavlja:

- D. 9, 2, 2 (Gaius l. Septimo ad ed. prov.: *Lege Aquilia capite primo cavetur*): *Si quis servum servamve alienum alienamve quadrupedemve pecudem iniurira occiderit, quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum aes ero dare damnas esto.*⁶⁰

- Inst. 3, 215 (Gaius): *Capite secundo /adversus/ adstipulatore, qui pecuniam in fraudem stipulatoris acceptam fecerit, quanti ea res est, tanti actio constituitur.*⁶¹

- D. 9, 2, 27, 5 (Ulpianus l. octavo decimo ad edictum: *Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia*): *Ceterarum rerum// praeter hominem ad pecudem occisos// si quis alteri damnum faxit, quod usserit fregerit ruperit iniuria, quanti ea res erit in diebus XXX proximis, tantum aes ero dare damnas esto.*⁶²

⁵⁶ Čl. 1049. ZOO.

⁵⁷ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 612. *sqq.*

⁵⁸ Nat. hist. 17, 1, 7 (Plinius): Zakonikom XII ploča bilo je predviđeno da onaj tko bespravno posječe (zakonik je upotrijebio izraz „succidendi“) tuđa stabla, za svako od njih plati po dvadeset i pet asa. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str 27.).

⁵⁹ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 1, str. 953.

⁶⁰ D. 9, 2, 2 (Gaius l. Septimo ad ed. prov.: U prvom poglavlju Akvilijeva zakona je predviđeno): Ako netko tuđeg roba ili ropkinju ili četveronožnu životinju bespravno ubije, neka bude osuđen da vlasniku plati najvišu cijenu koju je stvar imala u toj godini (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str 33.).

⁶¹ Inst. 3, 215 (Gaius): Drugim poglavljem je protiv adstipulatora, koji je na štetu stipulatora oslobodio dužnika akceptilacijom, ustanovljena tužba na iznos koliko je to (potraživanje) vrijedilo (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 33.).

⁶² D. 9, 2, 27, 5 (Ulpianus l. octavo decimo ad edictum: U trećem poglavlju, kaže, naime taj isti Akvilijev zakon): Što se tiče ostalih stvari (izuzev ubijenog roba i životinje), onaj tko drugome učini štetu, to jest

U prvom i trećem poglavlju vlasnik oštećene imovine mogao je dakle za oštećenu imovinu zahtijevati najvišu cijenu te stvari u posljednjih 30 dana prije oštećenja dok je za ubojstvo svog roba ili četveronožne životinje ovlašten zahtijevati najvišu vrijednost roba ili životinje u posljednjih 12 mjeseci.⁶³ Prema drugom poglavlju adstipulator (uzgredni vjerovnik) bio bi odgovoran glavnom vjerovniku na naknadu štete kada bi na njegovu štetu otpustio dug akceptilacijom.⁶⁴ Ovakav prikaz redoslijeda poglavlja nekako se nameće logičnim - prvo i treće poglavlje pripadaju zajedno jer uređuju štetu počinjenu specifičnoj stvari u imovini dok drugo poglavlje čini svojevrsni *corpus alienum* te se odnosi na čisti novčani gubitak.⁶⁵ Iako razlog ovakve strukture *lex Aquilia* nije još u potpunosti obrazložen, jedno od potencijalnih objašnjenja moglo bi biti da odredbe jednostavno nisu pisane u isto vrijeme te da se kasnijom reformom razvila treća odredba, vezana uz oštećenje tuđe stvari, koju je praktičnije bilo dodati na kraj nego izmijeniti cijelu strukturu zakona, iako sa točke sistematičnosti takvo rješenje nije baš zadovoljavajuće.⁶⁶

Ovaj zakon također je utjecao na promjenu mišljenja klasičnih pravnika po pitanju uzročne veze i krivnje. Naime, po zakonu se traži da štetno djelo bude počinjeno *quod non iure fit*, odnosno da je to djelo objektivno protupravno no u republikansko doba razvija se tumačenje prema kojem je također potrebna i krivnja počinitelja, tj. *culpa Aquiliana*, koja se shvaćala dosta široko tako da bi izuzeće od odgovornosti postojalo samo ako bi do štete došlo pukom slučajnosti.⁶⁷ Isto tako, kada je riječ o uzročnoj vezi, klasični pravници prihvaćali su tumačenje prema kojem šteta može nastati samo izravnim fizičkim djelovanjem štetnika na stvar (*damnum corpore corpori datum*).⁶⁸ *Lex Aquilia* je, kako je vidljivo, uvela određene novosti po pitanju pretpostavki za nastanak odgovornosti za štetu koje pružaju mogućnost detaljnije usporedbe s hrvatskim suvremenim pravom i pretpostavkama koje se određuju ZOO-om, tako da ćemo se njima pobliže pozabaviti u narednim poglavljima.

bespravno zapali, slomi ili uništi, neka bude osuđen da plati vlasniku onoliko koliko je stvar vrijedila u posljednjih 30 dana (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 33.).

⁶³ Hadley, J., *op. cit.* u bilj. 33, str. 242.

⁶⁴ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 268.

⁶⁵ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 1, str. 957.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 240.

⁶⁸ *Ibid.*

B. Pretpostavke odštetnog zahtjeva rimskog prava i suvremenog građanskog prava

1. Aktivna legitimacija

Aktivna legitimacija prema Ulpianu u D. 9, 2, 11, 6 (Ulp. 18 ad ed.): *Legis autem aquiliae actio ero competit, hoc est domino*⁶⁹ pripada gospodaru odnosno vlasniku stvari. Ranije se za gospodara rabio arhaični izraz „*erus*” što je predstavljalo vlasnika oštećene stvari⁷⁰ no lingvističkom modernizacijom kroz komentare Ulpijana i Gaja taj se izraz zamijenio izrazom „*dominus*” što nije predstavljalo bitnu promjenu u sadržaju teksta s obzirom na isto značenje tih izraza.⁷¹

Prema prvom poglavlju *dominus* je bio aktivno legitimiran u slučaju ubojstva (*occidere*) njegova roba ili stoke dok je prema trećem poglavlju mogao podići tužbu protiv štetnika koji je spalio, slomio ili razbio (*urere, frangere, rumpere*) njegovu imovinu.⁷² Kasnije je primjena ove tužbe proširena i na stvarnopravne ovlaštenike (plodouživatelj, uporabovnik, založni vjerovnik i pošteni posjednik) pomoću *actiones utiles legis Aquiliae* odnosno *actiones in factum*.⁷³ Tako se stvorilo uređenje prema kojem je vlasnik stvari mogao podići *actio directa* protiv štetnika, ako je štetnik štetu nanio *corpore corpori* odnosno izravnim fizičkim djelovanjem na imovinu (npr. štetnik razbije nogom vlasnikovu imovinu). *Actio utilis* tužitelj je mogao koristiti u slučaju da je šteta nanesena *corpori*, ali ne i *corpore* (npr. štetnik zatvori roba u sobu gdje rob glada). *Actio in factum* tužitelju je služila za štetu koja nije nanesena niti *corpore* niti na *corpus* dakle niti tijelom niti na imovini (npr. štetnik pusti roba koji je u vlasništvu oštećenika pa rob pobjegne).⁷⁴ No unatoč tome i dalje je bilo slučajeva protupravnog oštećenja koja nisu potpadala pod opis ovih tužbi - ekonomski gubitak zbog lažne informacije nije se mogao štititi s *actio utiles* jer je šteta koja bi time nastala nematerijalna. Pretor je zbog toga omogućio popravak štete s *actio de dolo* kao supsidijarnim pravnim lijekom za takve slučajeve koji prelaze granice tipičnosti rimskog sustava.⁷⁵

⁶⁹ D. 9, 2, 11, 6 (Ulp. 18 ad ed.): Tužbu po Lex Aquilia može podići gospodar, odnosno vlasnik. (preuzeto iz Scott P. S., *The Civil Law*, Cincinnati, 1932.).

⁷⁰ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 340.

⁷¹ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 1, str. 959.

⁷² Sirks, A. J. B., *op. cit.* u bilj. 4, str. 258.

⁷³ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 340.

⁷⁴ Du Plessis, P., et al., *op. cit.* u bilj. 3, str. 602. sq.

⁷⁵ *Ibid.*

Iako medicinska dostignuća nisu bila na tako visokom stupnju kao danas, Rimljani su poznavali i deliktnu odgovornost liječnika koja se zasnivala na činjenici tko je bio pacijent - ako je pacijent bio rob, njegov vlasnik imao bi pravo na temelju *Lex Aquilia* tražiti naknadu štete u slučaju njegove smrti ili oštećenja.⁷⁶ Tako je i protiv liječnika vlasnicima na raspolaganje stavljena *actio legis Aquilia* u slučaju da je šteta nanijeta *corpore corpori*, a u slučaju da je do štete došlo liječničkim propustom tj. nemarom on je mogao biti tužen *actio in factum ad exemplum legis Aquiliae*.⁷⁷

Čl. 1045. ZOO-a određuje da onaj tko prouzroči štetu drugome, obvezan ju je nadoknaditi osim ako nije nastala njegovom krivnjom.⁷⁸ Iz takve formulacije možemo zaključiti da bi osoba kojoj je nanesena šteta, odnosno oštećenik, bio aktivno legitimiran za podizanje tužbe na naknadu štete protiv štetnika. Za oštećenika je dakle dovoljno da je on nositelj prava i obveza tj. da je pravni subjekt, a to znači da ima imovinu i prava osobnosti te da može trpjeti štetu.⁷⁹

2. Pojam materijalne i nematerijalne štete

Šteta je prema čl. 1046. ZOO-a umanjeње nečije imovine (obična šteta), sprječavanje njezina povećanja (izmakla korist) i povreda prava osobnosti (neimovinska šteta).⁸⁰ Šteta se prema pravnoj teoriji može podijeliti na različite vrste no istaknuta podjela dijeli imovinske ili materijalne štete, neimovinske ili nematerijalne štete, pozitivnu ili običnu štetu (*damnum emergens*) i negativnu štetu ili izmaklu korist (*lucrum cessans*).⁸¹

Lex Aquilia de damno uređuje *damnum iniuria* što se može prevesti kao gubitak u kontekstu/uzrokovan nepravdom ili pogrešnim ponašanjem.⁸² Paulo tako navodi u D. 39, 2, 3, (Paulus libro quadragensimo septimo ad edictum): *Damnum et damnatio ad ademptione et quasi deminutione patrimonii dicta sunt*.⁸³ Iz njegova komentara može se vidjeti da se već

⁷⁶ Žiha, N., Deliktna odgovornost liječnika u rimskom pravu, Zbornik PFZ, vol. 2, br. 6, str. 1401-1435, str. 1407.

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ Čl. 1045. st. 1. ZOO.

⁷⁹ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 586.

⁸⁰ Čl. 1046. ZOO.

⁸¹ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 589. *sqq*

⁸² Sirks, A. J. B., *op. cit.* u bilj. 4, str. 258.

⁸³ D. 39, 2, 3 (Paulus libro quadragensimo septimo ad edictum): Riječ „*damnum*” (šteta) i „*damnatio*” (osuda, kazna) dobili su ime od riječi „*ademptio*” (smanjenje, oduzimanje) i donekle „*deminutio*” (smanjivanje) imovine. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 331.).

porijeklo riječi *damnum* odnosi na štetu koja je počinjena na imovinu, dakle na materijalnu štetu.

Neimovinska šteta koja bi nastala povredom prava osobnosti smatrala se *iniuriom*, kao posebnim deliktom različitim od *damnum iniuria datum*, a ovamo su spadali kako napad na tjelesni integritet tako i druga povreda časti ili slobode koja je Rimljanima predstavljala uvredu.⁸⁴ Neimovinska (nematerijalna, imaterijalna, nenovčana, neekonomska, idealna, moralna) šteta po hrvatskom pravu podrazumijeva povredu subjektivnih neimovinskih prava i interesa.⁸⁵ Prema ZOO-u pravima osobnosti smatraju se pravo na život, tjelesno i duševno zdravlje, ugled i čast, dostojanstvo, ime, privatnost osobnog i obiteljskog života, slobodu i dr.,⁸⁶ a svaka fizička (i pravna) osoba ima pravo na njihovu zaštitu.⁸⁷ Ova lista nije konačna već predstavlja ona prava osobnosti koja su se tokom vremena toliko razvila da se utvrdio njihov sadržaj i granice u sudskoj praksi pa ih se moglo priznati zakonom, no ostala prava osobnosti u svom su daljnjem razvoju ovisno o kulturi i pravnoj svijesti društva.⁸⁸

3. Protupravnost nanesene štete i njezino ograničenje

Protupravna povreda tuđeg pravnog dobra jedna je od pretpostavki za nastanak obveze iz delikta po rimskom pravu.⁸⁹ U hrvatskom pravu protupravnost se definira kao povreda nekog pravnog pravila pozitivnog pravnog poretka te je također jedna od pretpostavki odgovornosti za štetu.⁹⁰ Protupravnost ima svoj objektivni element koji za postojanje protupravnosti traži samo da je štetnom radnjom povrijeđeno neko pravilo pravnog poretka te subjektivni element koji traži određeni stupanj krivnje počinitelja.⁹¹ U najstarijem rimskom pravu, kako je već rečeno, za deliktну odgovornost bio je dovoljan samo objektivni element no kasnijim razvojem u republikansko doba protupravnost postoji ako je počinitelj štetu skrivio. Paulus kaže u D. 50, 17, 151 (Paulus libro sexagensimo quarto ad edictum): *Nemo damnum facit nisi qui id fecit, quod facere ius non habet.*⁹² No i u rimskom pravu su postojale

⁸⁴ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2., str. 340.

⁸⁵ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 590.

⁸⁶ Čl. 19. st. 2. ZOO.

⁸⁷ Čl. 19. st. 2. ZOO.

⁸⁸ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 592.

⁸⁹ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 334.

⁹⁰ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 596.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² Paulus u D. 50, 17, 151 (Paulus libro sexagensimo quarto ad edictum): Štetu nanosi samo onaj tko čini ono na što nema pravo. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 331.).

određene situacije koje same po sebi isključuju mogućnost odgovornosti za štetu zbog toga što štetna radnja nije protupravna. Tako se, primjerice, u izvorima rimskog prava navodi sljedeće:

- D. 9, 2, 4 (pr Gaius libro septimo ad edictum provinciale): *Itaque si servum tuum latronem insidiantem mihi occidero, securus ero: nam adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere.*⁹³ Ovdje je zapravo riječ o samoobrani koja se ne shvaća protupravnom radnjom. U hrvatskom pravu odbacio se naziv samoobrana koji je zamijenjen pojmom nužne obrane. Nužna obrana je prema Kaznenom zakonu ona obrana koja je prijeko potrebna da se od sebe ili drugoga odbije istodobni ili izravno predstojeći protupravni napad.⁹⁴ KZ također isključuje protupravnost djela počinjenog u nužnoj obrani.⁹⁵ Prema čl. 1052. st. 1. ZOO-a osoba koja nanese štetu napadaču u nužnoj obrani nije ju dužna nadoknaditi osim u slučaju prekoračenja nužne obrane.⁹⁶ Prekoračenje nužne obrane može se dogoditi na tri načina: prekoračenje mjere obrane (kada je na raspolaganju blaže sredstvo napada, a koristi se teže), prekoračenje vremena obrane (kada se reagira prerano ili prekasno) te prekoračenje prostora obrane (kada radnja obrane pogađa neku treću osobu).⁹⁷ U prvom i trećem slučaju pred oštećenika se stavlja nezahvalan zadatak odabira sredstva protunapada te opreznosti pri izvođenju obrane u odnosu na treće u trenutku kada oštećenik osjeća strah i uzbuđenje te u kojem je racionalno razmišljanje potencijalno otežano. U drugom slučaju sudskom praksom se ustalilo razmišljanje da nema ispričivih razloga za oštećenika koji preuranjeno reagira u pretjeranoj panici ili zakašnjelo tako da njegova obrana nema osobine obrane već osвете. U takvim situacijama zakon ipak od oštećenika traži da odgovara za svoje postupke.

- D. 9, 2, 45, 4 (Paulus libro decimo ad Sabinum): *Qui cum aliter se tueri non possent, damni culpam dederint, innoxii sunt: vim enim vi defendere omnes leges omniaque iura permittunt Sed se difendendi meicausa lapidem in adversarium misero, sed non eum, sed praetereuntem percussero, tenebor lege Aquilia: illum enim solum qui vim infert ferire*

⁹³ D. 9, 2, 4 (pr Gaius libro septimo ad edictum provinciale): Stoga ako ubijem tvoga roba razbojnika koji me napao iz zasjede, bit ću siguran, jer prirodni razum dopušta da se branimo protiv opasnosti. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 331.).

⁹⁴ Čl. 21. st. 2. Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22 (dalje u tekstu: KZ).

⁹⁵ Čl. 21. st. 1. KZ.

⁹⁶ Čl. 1052. st. 1. ZOO.

⁹⁷ Herceg Pakšić, B., *Zakonska regulacija i pravna priroda prekoračenja granica nužne obrane kao ispričavajućeg razloga de lege lata et de lege ferenda*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 22, br. 1, 2015, str. 125-151, str. 127.

*conceditur, et hoc si tuendi dumtaxat, non etiam ulciscendi causa factum sit.*⁹⁸ Iz navedenog Paulova komentara iščitava se poznavanje oblika prekoračenja samoobrane i u rimskom pravu, a to je u slučaju osвете koja prelazi njene okvire. Tada bi oštećenik trebao odgovarati za štetu po *Lex Aquilia* ne samo prema trećoj osobi koja uzgredno strada već i prema onome kome se osvećuje jer nije to učinio u samoobrani. Ovakvo uređenje odgovaralo bi prethodno opisanom vremenskom prekoračenju nužne obrane u hrvatskom pravu. U takvim slučajevima, jasno je, neće doći do primjene instituta nužne obrane jer ovdje nije riječ o obrani od napada, ako je napad završio, već o osveti zbog takvog napada⁹⁹.

- D. 9, 2, 29, 3 (Ulpianus libro octavo decimo ad edictum): *Item Labeo scribit, cum vi ventorum navis impulsasset in funes anchorarum alterius et nautae funes praecidissent, si nullo alio modo nisi praecisis funibus explicare se potuit, nullam actionem dandam. Idemque Labeo et Proculus et circa retia piscatorum, in quae navis inciderat, aestimarunt.*¹⁰⁰ Ulpijanov komentar navodi dodatne razloge isključenja protupravnosti koja su i u hrvatskom pravu poznati kao institut više sile (*vis maior*). U današnjem zakonodavstvu izbjegava se definiranje pojma više sile zbog niza događaja koji se pod tim pojmom mogu nabrojati tako da se oni promatraju od slučaja do slučaja.¹⁰¹ Kod više sile u hrvatskom pravu prihvaćeno je objektivno-subjektivno rješenje prema kojem do više sile može doći zbog događaja koji nije u svom redovitom tijeku i koji je atipičan, ali također i zbog događaja koji se nije mogao predvidjeti ili spriječiti niti uz maksimalnu pažnju.¹⁰² U ZOO-u nije dana definicija više sile no prema čl. 1067. st. 1. ZOO-a vlasnik opasne stvari ili opasne djelatnosti oslobađa se odgovornosti ako dokaže da šteta potječe od nekog nepredvidivog uzroka koji se nalazio izvan stvari, a koji se nije mogao spriječiti, izbjeći ili otkloniti.¹⁰³ Viša sila je dakle razlog eksculpacije i prema pravilima o subjektivnoj odgovornosti i prema pravilima o objektivnoj odgovornosti jer se ne može odgovarati za nešto što se, ni na koji ljudski poznati način, nije

⁹⁸ D. 9, 2, 45, 4 (Paulus libro decimo ad Sabinum): Ako netko, ne mogavši se na drugi način zaštititi, nanese svojom krivnjom štetu, smatra se nevinim, jer svi zakoni i sva prava dopuštaju da se silom odbije sila. Ali ako ja, braneći se, bacim kamen na protivnika pa ne udarim njega, nego (slučajnog) prolaznika, odgovarat će po Akvilijevom zakonu, jer je dozvoljeno raniti samo onoga tko nasilno postupa, i to samo u slučaju kada je to učinjeno u samoobrani, a ne i zbog osвете. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 331.sqq.).

⁹⁹ Herceg Pakšić, B., *op. cit.* u bilj. 97, str. 146.

¹⁰⁰ D. 9, 2, 29, 3 (Ulpianus libro octavo decimo ad edictum): Isto tako Labeon piše da u slučaju kada se zbog jakog vjetra brod zapleo u užad sidra drugog broda, pa su mornari (tu) užad presjekli, ako se na nikakav drugi način nisu mogli izvući osim siječanjem užeta – ne može se dozvoliti nikakva tužba. To misle i Labeo i Prokul i u pogledu ribarskih mreža u koje se zaplete brod. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 333.).

¹⁰¹ Bukovac Puvača, M., *Viša sila kao razlog oslobođenja od odgovornosti za štetu*, Hrvatski časopis za osiguranje, br. 7, 2022., str. 79. - 92., str. 84.

¹⁰² Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 602.

¹⁰³ Čl. 1067. st. 1. ZOO.

moglo kontrolirati ili predvidjeti. Povezano s Ulpijanovim navedenim slučajem, Pomorski zakonik daje slično rješenje po pitanju sudara brodova i više sile u čl. 755. prema kojem štetu prouzročenu sudarom ili višom silom snosi oštećenik.¹⁰⁴ Prema takvom rješenju oštećeni ne bi imao pravo na naknadu štete izazvane takvim događajem. Za štetu izazvanu višom silom nema kako subjektivne tako ni objektivne odgovornosti no unatoč tome što neki smatraju da ona isključuje protupravnost, ispravnije bi bilo reći da ona utječe na jednu drugu pretpostavku odgovornosti za štetu, tipičnu za obje vrste odgovornosti - uzročnu vezu.¹⁰⁵ Kod objektivne odgovornosti kod koje se uzročna veza predmnijeva na tuženiku je da dokaže da je šteta prouzročena višom silom dok kod subjektivne odgovornosti tužitelj možda neće moći dokazati krivnju tuženika zbog toga što je šteta posljedica više sile.¹⁰⁶

- D. 9, 2, 7, 4 (Ulpianus libro nono disputationum): *Quod dicitur damnum iniuria datum Aquilia persequi, sic erit accipiendum, ut videatur damnum iniuria datum, quod cum damno iniuriam attulerit: nisi magna vi cogente fuerit factum, ut Celsus scribit circa eum, qui incendii arcendi, gratia vicinas aedes intercedi: nam hic scribit cessare legis Aquiliae actione: iusto enim metu ductus, ne ad se ignis perveniret, vicinas aedes intercedit: et sive pervenit ignis sive ante extinctus est, existimat legis Aquiliae actionem cessare.*¹⁰⁷ Protupravnost se prema rimskom pravu isključivala i u slučaju stanja nužde. Stanje nužde može se definirati kao slučaj u kojem počinitelj čini štetnu radnju kako bi od sebe ili drugoga otklonio istodobnu neskrivljenu opasnost koja se ne bi mogla otkloniti na drugi način, a da je zlo koje je učinjeno manje od onoga koje je prijetilo.¹⁰⁸ Prema ZOO-u, ako netko prouzroči štetu u stanju nužde, oštećenik može zahtjevati naknadu od osobe koja je kriva za nastanak opasnosti štete ili od osoba od kojih je šteta otklonjena, ali od ovih posljednjih ne više od koristi što su imale od toga.¹⁰⁹ Vidljiva je razlika prema kojoj u rimskom pravu osoba koja bi pretrpjela štetu takvim ponašanjem druge osobe koja bi postupala na način da otklanja opasnost ne bi imala pravo na podizanje akvilijanske tužbe jer bi štetnik djelovao vođen unutarnjim emocijama i motivom

¹⁰⁴ Čl. 755. Pomorskog zakonika, Narodne novine, br. 181/04, 76/07, 146/08, 61/11, 56/13, 26/15, 17/19 (dalje u tekstu: PZ).

¹⁰⁵ Bukovac Puvača, M., *op. cit.* u bilj. 101, str. 90.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ D. 9, 2, 7, 4 (Ulpianus libro nono disputationum): Kada se kaže da se na osnovi Akvilijeva zakona nadoknađuje šteta nanijeta protupravno, treba shvatiti da je šteta učinjena protupravno ako je učinjena zajedno s protupravnim dijelom, izuzev slučaja kada je to učinjeno u stanju velike nužde, kao što bi bilo, kako piše Celzo, onda kada netko, u nastojanju da zaustavi požar, poruši susjedne zgrade, jer, piše on, ovdje se ne može upotrijebiti tužba iz Akvilijevog zakona, budući da je dotični u osnovanom strahu da oganj ne zahvati i njegove stvari porušio susjedne zgrade, pa bilo da oganj do njegovih zgrada dođe ili bude prije ugušen, on (Celzo) smatra da nema mjesta za tužbu iz Akvilijeva zakona. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 333.).

¹⁰⁸ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 600.

¹⁰⁹ Čl. 1052. st. 2. ZOO.

usmjerenim na zaštitu vlastitih dobara. U suvremenim pravnim sustavima od osobe koja otklanja štetu od drugoga zahtjeva se ipak razumno izlaganje kod kojeg ne postoji veliki rizik i kod kojeg su šanse za uspjeh otklanjanja štete izgledne.¹¹⁰

- D. 50, 17, 167, 1 (Paulus libro quadragensimo nono ad edictum): *Qui iussu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, quia parere necesse habet.*¹¹¹ Nanošenje štete po dužnosti isključuje protupravnost s obzirom da je riječ o dužnostima propisanim zakonima. U ZOO-u ne nalazimo odredbu analognu ovoj rimskoj iako logika stvari upućuje na sličan stav. O potencijalnoj odgovornosti mogli bi pričati u slučaju prekoračenja navedene zakonske dužnosti kojom bi nastala šteta veća od one koja je bila dopuštena ili kada bi ona nastala zbog nekog zloradog motiva štetnika.

- D. 9, 2, 7, 4 (Ulpianus libro octavo decimo ad edictum): *Si quis in colluctatione vel in pancratio, vel pugiles dum inter se exercentur, alius alium occiderit, si quidem in publico certamine alius alium occiderit, cessat Aquilia, quia gloriae causa et virtutis, non iniuriae gratia, videtur damnum datum, hoc autem in servo non procedit, quoniam ingenui solent certare: in filio familias vulnerato procedit plane si cedentem vulneraverit, erit Aquiliae locus, (aut si non in certamine servum occidit, nisi si domino committente hoc factum sit: tunc enim Aquilia cessant.)*¹¹² Pristankom oštećenik, dakle, dopušta štetnu radnju te time stvara učinak da zbog štete koja bi nastala tom štetnom radnjom nema pravo na njenu naknadu.¹¹³ Čl. 1054. ZOO-a prema kojem onaj koji na svoju štetu dopusti drugome poduzimanje neke radnje nema pravo na naknadu štete koja je proizašla iz te radnje odgovara poznatoj rimskoj sentenci *volenti non fit iniuria* - onomu koji pristaje, ne čini se nepravda.¹¹⁴ I dok je kod rimskog uređenja pristanak više usmjeren na sportske igre, on u hrvatskom pravu može podrazumijevati široki spektar radnji sve dok su one zakonom dopuštene. Na štetnu radnju

¹¹⁰ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 601.

¹¹¹ D. 50, 17, 167, 1 (Paulus libro quadragensimo nono ad edictum): Tko nešto učini po nalogu suca ne smatra se da je doložno učinio jer je dužan da se (tom nalogu) pokori. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 333.).

¹¹² D. 9, 2, 7, 4 (Ulpianus libro octavo decimo ad edictum): Ako u rvanju, slobodnom rvanju ili u boksu, dok se međusobno vježbaju, jedan drugog ubije, te ako za vrijeme javnih natjecanja (borbi, takmičenja) jedan drugog ubije, nema mjesta za primjenu Akvilijeva zakona, jer se uzima da je šteta nastala zbog (stjecanja) slave i hrabrosti, a ne protupravno. To, međutim, ne vrijedi za roba, jer se samo slobodni (ovako) natječu, ali vrijedi za filius familias koji bi bio ranjen. Ali ako se onoga tko se predao (odustao od borbe, takmičenja) rani, dolazi u obzir Akvilijev zakon, kao i onda ako, ali ne u natjecanju (borbi), bude ubijen rob. Inače, ako je on tu došao po suglasnosti gospodara, tada nema mjesta za primjenu Akvilijeva zakona. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 333.).

¹¹³ Mišić Radanović, N., *Pristanak pacijenta na medicinski zahvat kao razlog za isključenje protupravnosti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 55, br. 4, 2018., str. 865.- 892, str. 865.

¹¹⁴ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 603.

koja je zakonom zabranjena oštećenik ne može pristati.¹¹⁵ Sve dok je pristanak valjan i dok se radi o štetnoj radnji na koju je oštećenik pristao, parnični sud neće moći udovoljiti odštetnom zahtjevu oštećenika za štetu koja bi time nastala jer pristankom takva štetna radnja prestaje biti nedopuštena, a oštećenik bi time samo proturječio svom ranijem držanju.¹¹⁶

U današnje doba razvoja tehnologije i globalizacije svijeta otvara se niz novih mogućnosti nanošenja štete putem elektroničkih uređaja povezanih na internet. Pravo EU uređuje jedan poseban slučaj isključenja protupravnosti kada je riječ o odgovornosti za štetu koja nastane na području elektroničke trgovine.¹¹⁷ Riječ je o isključenju odgovornosti za štetu pružatelja usluga informacijskog društva - oštećenik kojem je štetnik nanio štetu objavljivanjem određenog sadržaja na internetu, u slučaju da ne ostvari svoj odštetni zahtjev prema štetniku, neće moći isti usmjeriti na pružatelja usluga informacijskog društva u tri slučaja: ako je subjekt prenio informacije u elektroničkom obliku, a ni na koji način, osim tehnički, nije povezan s tim informacijama; ako je pružatelj usluga samo privremeno zbog prilagođavanja brzine i kapaciteta informatičke opreme za prijenos podataka pohranio podatke u elektroničkom obliku; ako je neka osoba pohranila podatke na zahtjev treće osobe.¹¹⁸ Pružatelj usluga informacijskog društva oslobodit će se odgovornosti ako nije znao za protuzakonito postupanje korisnika ili ako je znao pa je te podatke ili pristup tim podacima uklonio.¹¹⁹

4. Kauzalni neksus i predmnijevanje uzročnosti

Uzročnost je veza između štetne radnje kao uzroka i nastale štete kao posljedice.¹²⁰ U civilno doba rimskog prava još uvijek se za uzročnu vezu (kauzalni neksus) tražilo izravno nanošenje štete, odnosno ono koje bi nastalo neposrednim fizičkim djelovanjem štetnika na stvar (*damnum corpore datum*).¹²¹ Po samoj verbalizaciji *Lex Aquilia* koji je, kako smo već napomenuli, uređivao specifične slučajeve, iščitavamo da se riječ *occidere* iz prvog poglavlja odnosi na izravno ubojstvo vlastitom rukom ili nekim instrumentom, no Rimljani se ipak

¹¹⁵ Čl. 1054. st. 2. ZOO.

¹¹⁶ Mišić Radanović, N., *op. cit.* u bilj. 113, str. 866.

¹¹⁷ Nikšić, S., *Odgovornost za štetu na području elektroničke trgovine*, u: Josipović, T., ur., *Privatno pravo europske unije – posebni dio*, Zagreb, 2022., str. 355.- 369., str. 355.

¹¹⁸ *Ibid.* str. 357.

¹¹⁹ *Ibid.* str. 357.

¹²⁰ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 594.

¹²¹ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 339.

počinju pitati što se događa u slučaju kada je šteta nanescena indirektno npr. trovanjem ili izgladnjivanjem.¹²² S time u vezi razvijaju se već ranije spomenute *actiones in factum* ili *actiones utiles ad exemplum legis Aquiliae* čime su pod udar zakona potpale i štete koje nastanu neizravnim djelovanjem ili propuštanjem (*damnum corpori sed non corpore datum*) kao i štete koje nastanu kada stvar nije fizički oštećena (*damnum nec corpore nec corpori datum*). Tako i Justinijan komentira u Inst. 4, 3, 16 (Justiniani): *Ceterum placuit ita demum ex hac lege actionem esse, si quis praecipue corpore suo damnum dederit. Ideoque in eum, qui alio modo damnum dederit, utiles actiones dari solent... Sed si non corpore damnum fuerit datum neque corpus laesum fuerit, sed alio modo damnum alicui contigit, cum non sufficit neque directa neque utilis Aquilia, placuit eum, qui obnoxius fuerit, in factum actione teneri: veluti si quis misericordia ductus alienum servum compeditum solverit, ut fugeret.*¹²³

Stari Rimljani također su se trebali pozabaviti s vremenskim okvirom uzročnosti odnosno sa slučajevima u kojima bi, na primjer, ranjeni rob umro tek tjedan dana nakon zadobivanja ozljede. Prihvaćena je stoička teorija prema kojoj se trenutak nanošenja ozljede uzima trenutkom smrti, ako je ozljeda takve naravi da uzrokuje smrt, jer se tijelo koje je smrtno ranjeno u tom trenutku smatra već mrtvim.¹²⁴ Taj trenutak bitan je i za računanje visine naknade štete koja ovisi o vrijednosti stvari u posljednjih 30 dana odnosno 1 godine od oštećenja odnosno smrti.

Kada je riječ o uzročnoj vezi potrebno je prepoznati događaj koji je uzrok određene posljedice te koji je stoga i pravno relevantan. U hrvatskom pravnom sustavu prihvaćena je adekvacijska teorija prema kojoj se za uzrok uzima događaj koji je tipičan za nastanak određene štetne posljedice tj. onaj za koji prema životnom iskustvu možemo pretpostaviti da bi mogao dovesti do određene štete.¹²⁵ Kada kod nastanka štete koincidiraju ljudska radnja i prirodni događaj logično je da će se u obzir uzeti samo ljudska radnja, no kada zbog više ljudskih radnji djeluje više uzroka koji dovode do štete uzet će se u obzir ona ljudska radnja

¹²² Sirks, A. J. B., *op. cit.* u bilj. 4, str. 259.

¹²³ Inst. 4, 3, 16 (Justiniani): Pored ostalog odlučeno je da ima mjesta za primjenu tužbe iz ovog zakona samo u slučaju ako je netko neposredno, upravo svojim tijelom nanio štetu. Stoga se protiv onoga koji je na drugi način nanio štetu dozvoljavaju *actiones utiles*...Ali ako šteta nije nanijeta neposredno tijelom, niti je tijelo bilo ozlijeđeno, nego je šteta nastala na drugi način, pa se ne može primijeniti *actio directa* ni *actio utilis* po Akvilijevom zakonu, odlučeno je da se protiv učinioca dozvoljava *actio in factum*, na primjer, u slučaju kada netko, potaknut osjećajem samilosti, oslobodi tuđeg roba iz okova pa on pobjegne. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 449.)

¹²⁴ Sirks, A. J. B., *op. cit.* u bilj. 4, str. 259.

¹²⁵ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 595.

koja je bliža i tipična za takvu štetu.¹²⁶ O tomu također govori i Ulpijan u D. 9, 2, 11, 3 (Ulpianus libro octavo decimo ad edictum): *Celsus scribit, si alius mortifero vulnere percusserit, alius postea exanimaverit, priorem quidem non teneri quasi occiderit, sed quasi vulneraverit, quia ex alio vulnere perit, posteriorem teneri, qui occidit*¹²⁷.

U suvremenim europskim sustavima teret dokaza postojanja uzročne veze je na oštećeniku. S obzirom na to da uzročna veza nije vanjski vidljiva, ovdje je zapravo riječ o posrednom dokazivanju određenih činjenica, njihova redosljeda, odnosa, karakteristika, a njihov stupanj vjerojatnosti ukazuje na postojanje ili nepostojanje štetne radnje i štete.¹²⁸ Ne postoji neki jedinstveni kriterij za određivanje uzročne veze već ona ovisi o drugim pretpostavkama kao što je vrsta odgovornosti, vrsta i stupanj krivnje, osobine povrede, osobine oštećenika itd., no u suvremenim sustavima ona je neizostavni dio nastanka odgovornosti za štetu u funkciji granice prevelikom širenju odgovornosti.¹²⁹

5. Kauzalna odgovornost

Već je poznato da su subjektivna i objektivna odgovornost zapravo dvije alternativne odgovornosti te štetnik odgovara za počinjenu štetu na temelju jedne ili druge.¹³⁰ Objektivna ili kauzalna odgovornost definira se kao odgovornost za štetu za čiji se nastanak ne traži krivnja štetnika.¹³¹ Prema ZOO-u odgovornost na temelju krivnje je pravilo dok je objektivna odgovornost izuzetak. Objektivna odgovornost u hrvatskom pravu primjenjuje se na štetu koja nastane od opasne stvari ili opasne djelatnosti (čl. 1063. ZOO-a), od neispravnog proizvoda (čl. 1073. st. 1.), po tim pravilima odgovara i organizator priredbi koji okuplja veći broj ljudi u zatvorenom ili na otvorenom prostoru te, prema ZZP-u, također onaj koji svojim

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ D. 9, 2, 11, 3 (Ulpianus libro octavo decimo ad edictum): Celzo piše da u slučaju kada je netko nekog smrtno ranio, ali ga je netko drugi nakon toga usmrtio (dotukao), prvi neće odgovarati za smrt, nego samo za ranjavanje, jer je (povrijeđeni) umro od druge rane, a drugi će (krivac) odgovarati za smrt. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 449.)

¹²⁸ Bukovac Puvača, M. *et al.*, *Uzročna veza kao pretpostavka odgovornosti za štetu u europskim nacionalnim pravnim sustavima, praksi Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 10, br. 1, 2019., str. 25.-49., str. 26.

¹²⁹ *Ibid.* str. 28.

¹³⁰ Bukovac Puvača M., „Sive zone” izvanugovorne odgovornosti – područja moguće primjene pravila o odgovornosti na temelju krivnje i objektivne odgovornosti za štetu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 30, br. 1, 2009., 221.-243., str. 221.

¹³¹ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 612.

djelovanjem ili propustom prouzroči onečišćenje okoliša.¹³² Također, objektivna odgovornost primijenit će se i u drugim slučajevima predviđenim zakonima (čl. 1045. st. 4. ZOO-a).

U rimskom pravu je u najstarijim danima vrijedilo upravo obrnuto: objektivna odgovornost vezana je već uz sami protupravni čin, bez obzira na krivnju, dok je odgovornost na temelju krivnje bila izuzetak.¹³³ Tako se u početku tumačila i *lex Aquilia* sve do republikanskog doba kada se smatralo da *iniuria* postoji samo ako je šteta skrivljena.¹³⁴ Kao rezultat takvog razvoja Rimljani su nadvladali arhaični oblik stroge odgovornosti i prihvatili fleksibilniji i razumniji pristup čime je *damnum iniuria datum* zamijenjen *damnum culpa datum*.¹³⁵

Primjena objektivne odgovornosti za štetu u hrvatskom pravu, osim za štetu nastalu pogonom motornih vozila, uvedena je 1950.-ih godina sudskom praksom.¹³⁶ Suvremeni zakonodavci pri takvom su uređenju odlučili svoju pažnju preusmjeriti na stupanj opasnosti koja potječe od određenog djelovanja - ukoliko je opasnost veća traže se stroži standardi pažnje, no ako je opasnost izrazito velika zakonodavci propisuju nastanak odgovornosti bez obzira na krivnju kao poziv na maksimalno pojačani oprez pri rukovođenju opasnim stvarima ili obavljanju djelatnosti za koje je takva odgovornost propisana.¹³⁷

6. Krivnja po Zakonu o obveznim odnosima i *culpa Aquiliana*

Akvilijevska odgovornost se prema rimskim pravnicima republikanskog doba bazirala na krivnji (*culpa*) dok je *iniuria* bila polazišna točka za primjenu zahtjeva ovog zakona.¹³⁸ Samo ako je štetnik mogao biti kriv za smrt ili oštećenje prepisala bi mu se i *iniuria* odnosno izvršen protupravni čin te bi time postao odgovoran za počinjenu štetu.¹³⁹ Time je zaštita *ex lege Aquilia* postala subjektivno šira nego što je prethodno bila jer su se također uređivali i slučajevi nenamjerne ozljede robova i stoke.¹⁴⁰

¹³² Čl. 177. st. 1. Zakona o zaštiti prirode.

¹³³ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 334.

¹³⁴ *Ibid.* str. 340.

¹³⁵ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 1, str. 1006.

¹³⁶ Bukovac Puvača M., *op. cit.* u bilj. 130, str. 230.

¹³⁷ Bukovac Puvača M., *op. cit.* u bilj. 130, str. 224. *sqq*

¹³⁸ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 1, str. 1004.

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ Du Plessis, P., et al., *op. cit.* u bilj. 3, str. 602.

Culpa Aquiliana tumačila se prilično široko - obuhvaćala je *dolus*, najmanju nepažnju, nespretnost pa i slabost tako da je od odgovornosti bila izuzeta samo slučajna šteta.¹⁴¹ Tako komentira i Gaj u Inst. 3, 211 (Gai): *Is iniuria autem occidere intellegitur, cuius dolo aut culpa id acciderit; nec ulla alia lege damnum, quod sine iniuria datur, reprehenditur; itaque impunitus est, qui sine culpa et dolo malo casu quodam damnum committit.*¹⁴² U hrvatskom pravnom sustavu, iako ne postoji jedinstvena definicija, krivnja se smatra subjektivnim elementom protupravnosti odnosno psihičkim odnosom štetnika prema djelu, koja ima svoje vrste i stupnjeve.¹⁴³ Protivnici takve definicije ističu potrebu razgraničenja krivnje i protupravnosti na način da krivnja postane posebna pretpostavka nastanka odgovornosti za štetu potpuno odvojena od protupravnosti.¹⁴⁴ Problem definiranja pojma krivnje nalazi se i u činjenici da krivnja zapravo danas ne predstavlja neki moralni sadržaj već se veže uz određene apstraktne standarde ponašanja, a ne osobni stav štetnika prema njegovu djelu kojim je prouzročio štetu.¹⁴⁵ No ovakva definicija krivnje preuzeta iz kaznenog prava za sada zadovoljava svoju funkciju dok se više pažnje posvetilo vrstama i stupnjevima krivnje.¹⁴⁶

Prema čl. 1049. ZOO-a krivnja postoji kada je štetnik prouzročio štetu namjerno ili nepažnjom. Kod namjere (*dolus*) zahtijeva se da je štetnik postupao znajući i hotimice.¹⁴⁷ Namjera također ima svoje subjektivne elemente - volju i znanje o određenoj radnji i njenoj posljedici, bez obzira na znanje o njenoj protupravnosti dok god je ona objektivno protupravna.¹⁴⁸ Štetnik dakle želi štetnu radnju i štetnu posljedicu, ali se ne traži da štetnik ima znanje da je takva radnja protupravna.¹⁴⁹ U rimskom pravu *dolus* je također bio kažnjiv, a podrazumijevao je svjesno i namjerno postupanje kojim se drugome nanosi šteta.¹⁵⁰ Neratius komentira u D. 44, 4, 11, 1 (Neratius libro quarto membranarum): *Dolus omnimodo*

¹⁴¹ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 340.

¹⁴² Inst. 3, 211 (Gai): Smatra se da je netko protupravno ubio ako je to učinio dolozno ili iz nemarnosti (nepažnje, culpa), budući da se nikakvim drugim zakonom ne nadoknađuje šteta koja nije učinjena protupravno; prema tome, neće biti kažnjen (odgovoran) onaj tko bez dolusa i nemarnosti (nehata) nekome slučajno učini štetu. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 447.).

¹⁴³ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 597.

¹⁴⁴ Bukovac Puvača, M., *op. cit.* u bilj. 130, str. 224.

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 597.

¹⁴⁸ Bukovac Puvača, M., *op. cit.* u bilj. 130, str. 225.

¹⁴⁹ Namjera je prije Zakona o obveznim odnosima iz 1978. g. (Službeni list SFRJ 29/1978, 39/1985, 46/1985, 57/1989, Narodne novine, br. 53/1991, 73/1991, 3/1994, 111/1993, 107/1995, 7/1996, 91/1996, 112/1999, 88/2001, 35/2005) i ZOO-a imala tri stupnja: običnu namjeru (danas prihvaćenu), zlu namjeru (kod koje štetnik ima znanje o protupravnosti radnje) te zlu radost (gdje štetnik uz sve prethodno opisane elemente također pokazuje radost ili objest). U suvremeno doba odustalo se od takve podjele. Više o tome u Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 597. sq

¹⁵⁰ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 259.

puniatur.¹⁵¹ Stoga, namjera se po prirodi stvari smatrala vrstom krivnje za koju bi štetnik trebao odgovarati u svakom slučaju (*dolus semper praestatur*).¹⁵²

Druga vrsta krivnje je nepažnja (*culpa*) koja se određuje objektivno na način da se utvrđuje je li štetnik pri svom ponašanju upotrijebio dužnu pažnju to jest onu koja je redovita i uobičajena među ljudima ili u obveznim odnosima (pažnja dobrog domaćina, pažnja dobrog gospodarstvenika, pažnja dobrog stručnjaka).¹⁵³ Nepažnja ima svoje stupnjeve: krajnju nepažnju, koja je teži stupanj te se zapravo izjednačuje s namjerom i običnu nepažnju, koja se prema čl. 1045. st. 2. ZOO-a predmnijeva.¹⁵⁴ Kod krajnje nepažnje štetnik nije upotrijebio niti onu pažnju koju bi upotrijebio svaki prosječan čovjek dok se kod obične nepažnje štetnikovo ponašanje uspoređuje s apstraktnim čovjekom (*culpa levis in abstracto*) ili u iznimnim slučajevima sa štetnikovom pažnjom u vlastitim stvarima (*culpa levis in concreto*).¹⁵⁵ Na oštećeniku je da dokaže postojanje krajnje nepažnje ili namjere, osim ako one nisu propisane drugim propisom.¹⁵⁶ U Justinijanovom pravu, kada je prihvaćena odgovornost na temelju krivnje, ona je podrazumjevala nepažnju (*negligentia, imperitia*) odnosno propust dužne pažnje (*diligentia*) što je faktički zapravo značilo da počinitelj nije predvidio štetne posljedice svoga djela iako bi ih primjenom potrebne pažnje morao predvidjeti.¹⁵⁷ Krivnja je u rimskom pravu također imala stupnjeve pa su stari Rimljani razlikovali:

- *Culpa lata* kao krajnju nepažnju koja se definicijom poklapa sa definicijom krajnje nepažnje hrvatskog prava odnosno što znači da štetnik nije upotrijebio niti onu pažnju koju bi upotrijebio svaki prosječan čovjek.¹⁵⁸ Ulpijan tako komentira u D. 50, 16, 213, 2 (Ulpianus libro primo regularum): „*Lata culpa*“ est nimia negligentia, id est non intellegere quod omnes intellegunt.¹⁵⁹ Takvo nerazumno ponašanje štetnika u praksi se zapravo izjednačavalo s namjernim i hotimičnim ponašanjem, odnosno namjerom, o čemu svjedoči i formulirana rimska sentenca *culpa lata dolo proxima* („krajnja nepažnja najbliža je namjeri”).¹⁶⁰ Opravdanje takvog izjednačenja daje i Celzo u D. 16, 3, 32 (Celsus libro undecimo

¹⁵¹ D. 44, 4, 11, 1 (Neratius libro quarto membranarum): *Dolus* u svakom slučaju treba kazniti. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 333.).

¹⁵² Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 259.

¹⁵³ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 598.

¹⁵⁴ Bukovac Puvača, M., *op. cit.* u bilj. 130, str. 225. sq.

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 259. sq.

¹⁵⁸ *Ibid.*, str. 260.

¹⁵⁹ D. 50, 16, 213, 2 (Ulpianus libro primo regularum): Gruba nemarnost je pretjerana nemarnost (nebriga, nehat), to jest kada se ne zapazi (predvidi, uoči) ni ono što zapažaju svi. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 333.).

¹⁶⁰ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 260.

digestorum): *Quod Nerva diceret latiore culpam dolum esse, Proculo displicebat, mihi verissimum videtur nam et si quis non ad eum modum quem hominum natura desiderat diligens est.*¹⁶¹ Navedeno je prepoznatljivo u suvremenim pravnim obveznopравnim sustavima.

- *Culpa levis (in abstracto)* je obična pažnja kod koje se uzima u obzir ona pažnja koju bi upotrijebio uredni kućni domaćin (*diligens pater familias*) što bi u suvremenim pravnim poretcima predstavljalo ponašanje apstraktnog čovjeka.¹⁶² Paulo opisuje običnu nepažnju u D. 9, 2, 31 (Paulus libro decimo ad Sabinum): *...culpam autem esse, cum quod a diligente provideri potuerit, non esset provisum aut tum denuntiatio esset, cum periculum evitari non possit.*¹⁶³

Utvrđi li se da dužnik ne odgovara na temelju subjektivne odgovornosti smatrat će se da je šteta nastala slučajem (*casus*) te će takvu štetu u pravilu snositi vlasnik stvari (*casum sentit dominus*).¹⁶⁴ Kao što je već rečeno, krivnja je po *lex Aquilia* podrazumjevala praktički sve stupnjeve krivnje tako da je izuzeće od odgovornosti postojalo samo ako je šteta nastala slučajem.

C. Vlastita odgovornost i noksalnost

Dorasla osoba *sui iuris* odgovarala je samostalno za štetu koja je nastala njenim ponašanjem dok su robovi i djeca *pater familiasa* koji su bili *alieni iuris*, odnosno pod njegovom vlašću, bili tuženi na kompleksniji način kroz noksalnu odgovornost (*nox*) njihova vlasnika.¹⁶⁵ Stoga, ako bi rob drugome nanio štetu, njegov vlasnik bio bi pozvan pred sud pred kojim se trebao izjasniti želi li braniti svoga roba ili će on biti predan u vlasništvo tužitelja.¹⁶⁶ Pristane li vlasnik braniti svoga roba tužba se prihvaća kao noksalna (*actio noxalis*) te će vlasniku, ako izgubi spor, biti dosuđena obveza plaćanja kompenzacije ili

¹⁶¹ D. 16, 3, 32 (Celsus libro undecimo digestorum): Ono što Nerva kaže, to jest da je teži oblik nemarnosti, (zapravo) dolus, a što Prokul ne prihvaća, meni izgleda sasvim točno, jer ako netko nije toliko pažljiv koliko to zahtijeva ljudska narav (on nije bez namjerne krivnje). (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 333.).

¹⁶² Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 260.

¹⁶³ Paulo opisuje običnu nepažnju u D. 9, 2, 31 (Paulus libro decimo ad Sabinum): ...nemarnost (nehat), naime, postoji u slučaju kada nije bilo previđeno (poduzeto) ono što bi pažljiv čovjek mogao predvidjeti ili je bilo obavljano tek onda kada se opasnost više nije mogla izbjeći. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 333.).

¹⁶⁴ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 261.

¹⁶⁵ Sirks, A. J. B., *op. cit.* u bilj. 4, str. 265.

¹⁶⁶ *Ibid.*

predaje roba *noxae deditio*.¹⁶⁷ Djeca su u slučaju odbijanja obrane *pater familiasa* imala priliku obraniti sama sebe.¹⁶⁸ Gaj komentira u D. 9, 4, 1, pr (Gaius libro secundo ad edictum provinciale): *Actiones noxales appellantur, quae non ex contractu, sed ex noxa atque maleficio servorum adversus nos instituuntur: quarum actionum vis et potestas haec est, ut, si damni fuerimus, liceat nobis deditioe ipsius corporis quod deliquerit evitare litis aestimationem*.¹⁶⁹ Mnogi rimski pravници smatraju da je *actio noxalis* našla svoje uporište u drugoj poznatoj tužbi rimskog pravnog sustava - *actio de pauperie* - kojom se na odgovornost pozivao vlasnik divljih i nesavladivih životinja za štetu koju bi počinile i kod koje se vlasnik također mogao osloboditi odgovornosti predajom životinje oštećeniku.¹⁷⁰ Ulpijan opisuje ovu tužbu u D. 9, 1, 3 (Ulpianus libro octavo decimo ad edictum): *pauperie est damnum sine iniuria facientis datum: nec enim potest animal iniuria fecisse, quod sensu caret*.¹⁷¹ *Pauperie* bi se doslovno moglo prevesti kao osiromašenje ili smanjenje imovine.¹⁷²

U hrvatskom pravu kada govorimo o vlastitoj odgovornosti mislimo na odgovornost štetnika za štetu prouzročenu vlastitim ponašanjem dok je kod odgovornosti za drugoga riječ o situacijama u kojima za štetu štetnika odgovara osoba koja je za njega odgovorna na temelju roditeljskog, skrbničkog ili radnog odnosa.¹⁷³ Tako se u ZOO-u određuje da za štetu duševno bolesnih i zaostalih u razvoju odgovara onaj tko je na temelju zakona, ugovora ili odluke nadležnog tijela dužan voditi nadzor nad takvom osobom,¹⁷⁴ za štetu koju počini dijete do sedme godine života roditelji prema pravilima za objektivnu odgovornost dok za dijete iznad sedam godina na temelju predmnijevane krivnje,¹⁷⁵ odgovornost za štetu maloljetnika dok je pod njihovim nadzorom imaju također i škole i ustanove,¹⁷⁶ odgovornost poslodavca za štetu koju trećoj osobi počini zaposlenik u radu ili u vezi s radom¹⁷⁷ te odgovornost pravne osobe

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ D. 9, 4, 1, pr (Gaius libro secundo ad edictum provinciale): Noksalne su one tužbe koje su protiv nas ustanovljene, ne zbog ugovora, nego zbog krivica i delikta robova. Sadržaj i smisao tih tužbi je u tome da, ako budemo osuđeni, možemo predajom onoga tko je učinio delikt izbjeći plaćanje iznosa na koji bismo bili osuđeni. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 441.).

¹⁷⁰ Hadley, J., *op. cit.* u bilj. 27, str. 244.

¹⁷¹ D. 9, 1, 1, 3 (Ulpianus libro octavo decimo ad edictum): *Pauperies* je šteta koja je učinjena bez protupravnosti od strane učinioaca, jer ne može životinja protupravno učiniti štetu. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 451.).

¹⁷² Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 451.

¹⁷³ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 622.

¹⁷⁴ Čl. 1055. st. 1. ZOO.

¹⁷⁵ Čl. 1056. ZOO.

¹⁷⁶ Čl. 1058. ZOO.

¹⁷⁷ Čl. 1061. ZOO.

za štetu koju trećoj osobi počini njeno tijelo u vezi s obavljanjem svojih funkcija.¹⁷⁸ Odgovornost za drugoga može biti subjektivna ili objektivna te ugovorna ili izvanugovorna. Iz navedenih odredaba ZOO-a vidljivo je da je kod odgovornosti za drugoga najčešće riječ o osobama koje ili uopće nemaju deliktnu sposobnost ili imaju deliktnu sposobnost pa su štetu prouzročili u stanju neubrojivosti. U prvom slučaju takva osoba zapravo ne može biti subjekt odgovornosti za štetu dok je u drugom slučaju moguće dokazati da je štetu počinila u svjetlom trenutku (*lucida intervalla*). U određenim slučajevima oštećenik možda ne bi mogao dobiti naknadu štete, ako je štetnik deliktno nesposoban, a naknada se ne može tražiti od osoba koje su dužne vršiti nadzor. Kako takav oštećenik ne bi ostao bez naknade u ZOO-u uređuje se zahtjev pravičnosti prema kojem, kada pravičnost to zahtjeva, oštećenik ipak može tražiti naknadnu štetu od deliktno nesposobnog štetnika, s obzirom na materijalne prilike štetnika i oštećenika.¹⁷⁹

D. Odgovornost više osoba za štetu

Odgovornost više osoba za istu štetu u hrvatskom pravu odnosi se na slučajeve podijeljene odgovornosti kod koje svaka osoba odgovara za određeni dio štete te solidarne odgovornosti gdje svaki štetnik odgovara za cjelokupnu štetu bez obzira na svoj udio u nastanku štete.¹⁸⁰

Kod podijeljene odgovornosti svaka osoba bi trebala snositi onaj dio štete koji je prouzročila, a ako se to ne može utvrditi štetnici odgovaraju jednakim dijelovima. Najčešće će takva odgovornost postojati kada oštećenik doprinese nastanku ili povećanju štete koju je prouzročio štetnik.¹⁸¹ Prema čl. 1092. st. 1. ZOO-a oštećenik u tom slučaju ima pravo na razmjerno sniženu naknadu. Svrha ovog instituta je zaštita štetnika od posljedica tuđe radnje te umanjeње odgovornosti na onaj opseg koji se pripisuje ponašanju štetnika.¹⁸² Mnogi autori još uvijek nisu usuglašeni glede korištenja terminologije podijeljene odgovornosti u slučaju doprinosa oštećenika vlastitoj šteti - jedni smatraju da dolazi do suodgovornosti štetnika i oštećenika jer oštećenik ne može povrijediti dužnost prema sebi, ali njegovo ponašanje nanosi

¹⁷⁸ Čl. 1062. ZOO.

¹⁷⁹ Čl. 1060. ZOO.

¹⁸⁰ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 625. sq.

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² Vragović, D., *Razgraničenje instituta doprinosa oštećenika vlastitoj šteti i podijeljene odgovornosti za štetu*, Zbornik PFZ, vol. 69, br. 5-6, 2019., str. 871.-902., str. 873.

štetu štetniku, dok drugi smatraju da do podijeljene odgovornosti nikako ne može doći upravo iz razloga što oštećenik ne može sam sebi odgovarati za štetu pa se takva odgovornost manifestira kroz umanjene odgovornosti štetnika.¹⁸³ Podijeljena odgovornost trebala bi u pravilu podrazumijevati odgovornost između više osoba koje su sudjelovale u nastanku štete nekoj trećoj osobi.¹⁸⁴

O solidarnoj odgovornosti u hrvatskom pravu govorimo kada više osoba zajedno prouzroči određenu štetu ili kada rade neovisno jedan o drugome no ne mogu se utvrditi njihovi doprinosi u šteti.¹⁸⁵ Solidarno će odgovarati i pomagatelji i poticatelji, a u slučaju da je nedvojbeno da je štetu počinila jedna od dviju ili više osoba koje su međusobno povezane, a ne može se utvrditi koja je to osoba, te osobe će odgovarati solidarno.¹⁸⁶

U rimskom pravnom sustavu u slučaju prouzročenja štete više osoba, oštećenik je imao pravo tražiti punu vrijednost stvari od svakog od njih.¹⁸⁷ Rimski pravници nisu poznavali institut vlastitog doprinosa šteti u smislu onoga što uređuje suvremeno zakonodavstvo - naime, u sudskom postupku sudac je imao alternativne mogućnosti ili osuditi nekoga na punu vrijednost štete ili ga osloboditi optužbi - *tertium non datur*.¹⁸⁸ Ako bi sudac ustanovio da su ispunjene sve pretpostavke osudio bi štetnika, a u protivnom on bi bio oslobođen. Stoga, Rimljani se nisu pitali postoji li krivnja na strani štetnika i oštećenika kao neka vrsta podijeljene odgovornosti, već je li ozljeda nastala krivnjom počinitelja ili krivnjom oštećenika.¹⁸⁹ Zanimljivo razmatranje jednog slučaja daje i Ulpijan u D. 9, 2, 11, pr (Ulpianus libro octavo decimo ad edictum): *Item Mela scribit, si, cum pila quidam luderent, vehementius, quis pilla percussa in tonsoris manus eam deicerit et sic servi, quem tonsor habebat, gula sit praecisa adiecto cultello: in tonsore esse culpam: et sane si ibid tondebat, ubi ex consuetudine ludebatur vel ubi transitus frequens erat, est quod ei imputetur: quamvis nec illud male dicatur, si in loco periculoso sellam habendi tonsori se quis commiserit, ipsum de se queri debere.*¹⁹⁰

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 626.

¹⁸⁶ Čl. 1107. ZOO

¹⁸⁷ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 1, str. 1020.

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ D. 9, 2, 11, pr. (Ulpianus libro octavo decimo ad edictum): Mela također piše (navodeći primjer) da se i u slučaju kada se nekolicina igrala loptom, pa netko od njih jače udari loptu tako da ona udari u ruku brijacha pa nož kojim je brijach brijao roba presječe ovome grkljan – postavlja pitanje tko je od njih kriv i tko odgovara po Akvilijevom zakonu. Prokul smatra da je kriv brijach, i to je istina ako je brijach (ljude) na mjestu gdje se obično

Ovaj slučaj komentirali su rimski pravници gledajući ga kroz tri potencijalna rješenja od kojih se nijedno nije odnosilo na doprinos vlastitoj šteti - odgovornost osobe koja je puknula loptu u ruku brijača ili odgovornost brijača zbog postavljanja stola na mjesto gdje se uobičajeno igra loptom, a koja se također mogla pripisati i samom robu koji je unatoč takvoj opasnosti ipak odlučio na tom mjestu brijati bradu iako nije morao.¹⁹¹

In solidum će također odgovarati i vlasnik ako je rob sa njegovim znanjem nekoga ubio jer se smatra da je sam vlasnik izvršio to ubojstvo.¹⁹²

IV. ZNAČAJ POPRAVLJANJA ŠTETE U RIMSKOM I SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU

A. Popravljanje štete u rimskom pravu

U rimskom pravu delikt se smatrao ponašanjem koje je trebalo prekoriti nametanjem obveze počinitelja delikta prema žrtvi koja se smatrala kaznom, a koja se mogla sastojati od novčane kazne, naknade štete ili njihove kombinacije.¹⁹³ Za razliku od javnih delikata, samo je žrtva delikta odnosno vlasnik (ili njegovi nasljednici) mogao tužiti počinitelja delikta penalnom tužbom koja je mogla biti usmjerena samo prema počinitelju, a prema njegovim nasljednicima u određenim slučajevima (kada je naknada određena kao sankcija) u onoj mjeri u kojoj su se obogatili počinjenim deliktom.¹⁹⁴ Tako Gaj komentira u Inst. 4, 112 (Gai): *Est enim certissima iuris regula ex maleficiis poenales in herdem nec competere nec dari solere, veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriam, damni iniuriae*¹⁹⁵. Isto tako Pomponije navodi u

igra (loptom) ili gdje se često prolazi; to je ono što se njemu može upisati u krivnju. Ipak nije loše rečeno ni to, kada netko ode da se brije brijaču koji je namjestio stolicu na opasnom mjestu, mora sam sebi pripisati tu nepažnju (posljedicu). (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 451.).

¹⁹¹ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 1, str. 1011.

¹⁹² Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 441.

¹⁹³ Sirks, A. J. B., *op. cit.* u bilj. 4, str. 246.

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ Inst. 4, 112 (Gaius): Postoji veoma sigurno (čvrsto) pravno pravilo da penalne akcije koje proizlaze iz delikata niti pripadaju, niti se mogu dozvoliti (dati) protiv nasljednika, kao što su *actio furti*, *actio bonorum raptorum*, *actio iniuriam* i *actio damni iniuriae*. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 441.).

D. 50, 17, 38 (Pomponius libro vicensimo nono ad Sabinum): *Sicuti poena ex delicto defuncti heres teneri non debeat, ita nec lucrum facere, si quid ex ea re ad eum pervenisset.*¹⁹⁶

Delikti se spominju već u takozvanim kraljevskim zakonima (*leges regiae*) kada se za njihovo počinjenje propisivala sankcija *sacer esto*, koja je značila da je počinitelj izvan zakona te je mogao biti pogubljen od strane rođaka ubijene osobe u slučaju namjernog ubojstva bez njihove kasnije podložnosti daljnjoj osveti, dok je u slučaju ubojstva iz nehaja bio dužan predati ovna srodnicima pokojnika.¹⁹⁷ Donošenjem Zakonika XII ploča sustav privatne osvete zamijenjen je onim u kojem žrtva prvotno ima pravo na počinjenje počinitelju one štete koju je sam pretrpio (*lex talionis*) ili pravo uhvatiti počinitelja (*manus iniectio*), a kasnije se to pravo transformiralo u pravo prihvaćanja naknade štete umjesto osvećivanja.¹⁹⁸

Već spomenuta specifičnost slučajeva odredaba Zakonika XII ploča nametala je također i kazne specifične svakom slučaju. Tako je za paljenje vatre bila propisana naknada štete (*noxiam sacrire*), depasturizacija tuđeg zemljišta kažnjavana je ovisno o dobi počinitelja smrtnom kaznom (*suspensio Cereris*) ili naknadom štete, za štetu koju počine životinje propisano je popravljavanje štete, a za ostale delikte Zakonik XII ploča upućivao na plaćanje novčane naknade.¹⁹⁹ Tijekom republikanskog doba postupno su tjelesne kazne izmijenjene u fiksne novčane da bi ih zatim određivao sud pravično prema okolnostima slučajeva, a na kraju su kazne bile toliko bezvrijedne da su se Rimljani njima i izrugivali namjerno čineći delikte i plaćajući male kazne.²⁰⁰

1. Načelo taliona

Deliktno pravo svoj izvor nalazi u privatnoj osveti gdje bi osoba koja je bila povrijeđena od strane drugoga stekla neku vrstu zaloga nad tijelom počinitelja što mu je isprva davalo pravo da ubije počinitelja, a kasnije pravo nanošenja počinitelju one štete koju je i sam pretrpio (*lex talionis*).²⁰¹ Protupravnost je dakle u najstarije doba dovela do prava na neograničenu privatnu osvetu. Smatra se da je načelo taliona zamijenilo privatnu osvetu

¹⁹⁶ D. 50, 17, 38 (Pomponius libro vicensimo nono ad Sabinum): Isto tako kako nasljednik ne može biti kažnjen za delikt umrlog, tako on ne smije ni korist imati ako je nešto pripalo iz toga (delikta). (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 441.).

¹⁹⁷ Sirks, A. J. B., *op. cit.* u bilj. 4, str. 246.

¹⁹⁸ Du Plessis, P., et al., *op. cit.* u bilj. 3, str. 597.

¹⁹⁹ *Ibid.*, str. 599.

²⁰⁰ *Ibid.*

²⁰¹ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 1, str. 914.

donošenjem Zakonika XII ploča prema kojem je žrtva prvo imala pravo nanošenja jednake štete počinitelju ili pravo uhvatiti krivca (*manus iniectio*).²⁰² Štoviše, talionsko načelo u Zakoniku XII ploča propisano je samo u odredbi: *Si membrum rup(s)it, ni cum eo pacit, talio esto*.²⁰³ U tom periodu talionsko načelo postupno izlazi iz primjene te do njega dolazi samo ako se oštećeni prvotno ne nagodbi s počiniteljem o visini novčane svote (otkupnine) koju oštećeni određuje po svojoj slobodnoj prosudbi.²⁰⁴

2. Privatna novčana kazna i naknada štete

Kasnijim razvojem pravo na osvetu postalo je iskupljivo pa se žrtva u početku poticala, a zatim se od nje zahtijevalo da se suzdrži od osvete i prihvati privatnu novčanu kaznu (*poena*) koju bi platio počinitelj ili njegova rodbina.²⁰⁵ U početku se takva *poena* plaćala u stoci (*pecus*), a zatim u novcu po slobodnom dogovoru da bi na kraju država određivala „tarifu pomirenja“ za svaku specifičnu štetu.²⁰⁶ Kada se ovaj sustav privatne novčane kazne uobičajio i postao rašireniji, više nije imao značaj osvete već se smatrao oblikom kazne koja se provodila putem parničnog postupka i to posebnim *actio poenales* među kojima je također i *actio legis Aquiliae za damnum iniuria datum*.²⁰⁷ Stupanjem na snagu *lex Aquilia* došlo je do tranzicije iz sustava fiksnih kazni u sustav fleksibilnije procjene štete koju je žrtva pretrpjela.²⁰⁸ No sudac ipak nije dobio naputak naknadu odrediti „*quod actoris interes*“ već „*quanti id in eo anno plurimi fuit*“ za ubojstvo životinje ili roba odnosno „*quanti ea res erit in diebus triginta proximis*“ za ranjavanje roba ili životinje.²⁰⁹ U Justinijanovo doba naknada štete razvija se kao samostalni objekt obveze.²¹⁰

U prvom poglavlju *lex Aquilia* propisana obveza plaćanja naknade štete za ubijenog roba ili životinje u iznosu njihove najviše vrijednosti u prošloj godini katkad je mogla oštetiti vlasnika jer ne bi mogao dokazati njihovu vrijednost, no katkad bi također dobio naknadu preko trenutne vrijednosti roba ili životinje, ako bi oni netom prije smrti ostali osakaćeni pa bi

²⁰² Du Plessis, P., et al., *op. cit.* u bilj. 3, str. 597.

²⁰³ Ako netko nekom prebije neki od udova, pa se oni ne nagode, neka se primjeni isto (talion). (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 25.).

²⁰⁴ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 334.

²⁰⁵ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 1, str. 914.

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*

²⁰⁹ *Ibid.*, str. 915.

²¹⁰ Horvat, M.; Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 257.

njihova vrijednost pala jer se za naknadu uzimala njihova najviša vrijednost (dakle prije sakaćenja).²¹¹ Na isti način treba tumačiti i treće poglavlje kada je u pitanju ozljeđivanje ili oštećenje roba ili životinje u kojem će naknada iznositi najvišu vrijednost roba odnosno životinje u posljednjih 30 dana. Do kraja republikanskog doba te razvojem koncepta krivnje takav fizički koncept uzročne veze proširen je i na slučajeve nastanka štete kada nije bilo direktnog fizičkog okršaja tijelom o tijelo (npr. zarobljavanje roba), a naposljetku i na ostale slučajeve počinjenja štete vlasniku kao što je npr. puštanje roba na slobodu.²¹² Oštećeni je za razliku od prvotnog tumačenja *lex Aquilia* mogao zahtijevati samo iznos stvarno pretrpljene štete odnosno razliku između pune vrijednosti stvari i smanjene vrijednosti nakon štete što je otvorilo put korištenja akvilijske tužbe i nevlasicima (npr. plodouživateljima).²¹³

Gaj u kaže Inst 4, 9 (Gai): *Rem vero et poenam persequimur veluti ex his causis, ex quibus adversus infitiantem in duplum agimus: quod accidit per actionem iudicati, depensi, damni iniuriae legis Aquiliae, aut legatorum nomine, que per damnationem certa relicta sunt.*²¹⁴ Time ukazuje da bi se visina naknade određena prvim i trećim poglavljem trebala udvostručiti u slučaju da tuženik odbija odgovornost za počinjenu štetu.²¹⁵

B. Suvremeni oblici popravljavanja štete

U hrvatskom građanskom pravu pod popravljanjem štete podrazumijevamo uklanjanje, naknađivanje ili ublažavanje štetnih posljedica koje su nastupile zbog određene štetne radnje.²¹⁶ Suvremeni zakonodavci su zauzeli senzibilniji pristup građanskopravnih sankcija za odgovornost štete te se odlučili za načelo imovinske sankcije prema kojem sankcija više ne može biti osobna već samo imovinska.²¹⁷ U doba razvoja tehnologije i povećanja potencijalnih rizika nastanka štete, opravdano je od oštećenika vršiti pritisak na

²¹¹ *Ibid.*

²¹² Du Plessis, P., et al., *op. cit.* u bilj. 3, str. 602. *sq.*

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ Inst 4, 9 (Gai): Da bi se dobila stvar i bila izrečena kazna, pokrećemo spor, na primjer u slučajevima, kada tužimo na dvostruki iznos onoga tko bez osnove poriče da je dužan, što se čini tužbama *iudicati, depensi, štete* na osnovi Akvilijeva zakona, te pri potraživanju legata koji je određeno ostavljen *per damnationem*. (preuzeto iz Romac, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 533.).

²¹⁵ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 1, str. 974.

²¹⁶ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 627.

²¹⁷ Radolović, A., *Načelo zabrane prouzročenja štete kao (moguće) jamstvo stvarne (realne) naknade štete*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 34, br. 1, 2013., str. 307.-332., str. 309.

državu kako bi dobili naknadu onoga što su izgubili.²¹⁸ U građanskom pravu odgovara se za posljedicu određene štetne radnje, pa je logičan naziv obveza popravljanje štete za sankciju tog delikta.²¹⁹ U hrvatskom obveznom sustavu poznajemo tri oblika popravljanja štete: naturalnu restituciju, naknadu štete te satisfakciju.²²⁰

1. Naturalna restitucija

Naturalna restitucija je uspostava prijašnjeg stanja odnosno onog stanja kakvo je bilo prije nastanka štete.²²¹ Kod naturalne restitucije vraća se ista stvar, a ne druga stvar iste vrste kao što bi na primjer u slučaju grebanja boje na automobilu uspostava prijašnjeg stanja bila novo bojanje automobila. Tri su oblika naturalne restitucije:

- individualna restitucija kod koje se traži vraćanje iste stvari, ako je ona bila npr. oduzeta
- generična restitucija kod koje se umjesto oštećenih ili oduzetih stvari vraćaju druge zamjenjive stvari kao npr. vraćanje po kakvoći jednake vreće cementa
- restitucija u obliku troškova kao naknada troškova u slučaju kada je stvar oštećena pa ju oštećenik daje popraviti.²²²

Prema članku 1085. ZOO-a odgovorna osoba dužna je uspostaviti stanje prije nastale štete, a ako takva uspostava prijašnjeg stanja ne otklanja štetu potpuno odgovorna osoba ostatak naknade daje u novcu. Ovaj članak također upućuje na obvezatnost restitucije odnosno njenu prednost kao obliku popravljanja štete.

2. Naknada štete

Naknada štete predstavlja oblik popravljanje štete u slučaju nemogućnosti povrata u prijašnje stanje kojom se oštećeniku isplaćuje određena svota novaca kao nadomjestak onoga

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ Burazin, L., *op. cit.* u bilj. 6, str. 1437.

²²⁰ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 628.

²²¹ *Ibid.*

²²² *Ibid.*

što je izgubio štetnikovim prouzročenjem sreće.²²³ Prema čl. 1089. ZOO-a oštećenik ima pravo na naknadu stvarne štete (*damnum emergens*) kao i naknadu izmakle koristi (*lucrum cessans*) i to bez obzira na vrstu i stupanj krivnje. U ZOO-u se posebnim odredbama (čl. 1093.-1997.) uređuje naknada imovinske štete u slučaju smrti, tjelesne ozljede i oštećenja zdravlja prema kojima štetnik može biti dužan naknaditi troškove pogreba, troškove liječenja, novčane rente za osobe koje je preminuli uzdržavao, troškove liječenja ili naknadu izgubljene zarade. Naknadu imovinske štete u slučaju povrede časti i širenja neistinitih navoda o nekoj osobi u ZOO-u propisuje čl. 1098., u slučaju da štetnik zna ili bi morao znati da je navod koji je širio neistinit.

Visina naknade štete (čl. 1090. ZOO-a) određuje se prema načelu potpune naknade prema kojem sud dosuđuje naknadu štete u onom iznosu koji je potreban da se materijalna situacija oštećenika dovede u stanje u kojem se nalazila da nije došlo do prouzročenja štete i to u cijenama u vrijeme donošenja odluke.

3. Satisfakcija

Neimovinska prava nemaju svoju objektivnu mjerljivost te je njihovu vrijednost teško izraziti u novcu no unatoč tome suvremeni pravni sustavi priznaju naknadu novčanog iznosa kao oblik popravljivanja neimovinske štete.²²⁴ Prihvaćeno je mišljenje prema kojem je prvotni cilj pružiti oštećeniku zadovoljenje koje se ne temelji na njegovim očekivanjima već na zakonom propisanim standardima. Novčana naknada koja se dosuđuje za neimovinsku štetu služi materijalnom zadovoljenju oštećenika koja ima funkciju popravljivanja štete jer mu omogućuje da se tim iznosom koristi kako bi olakšao stanje u kojem se nalazi zbog povrede.²²⁵

ZOO-om se propisuje moralna satisfakcija koja zahtijeva objavu presude, ispravka ili povlačenje izjave koja nekome šteti na trošak štetnika u roku od 30 dana od objave informacije i novčanu satisfakciju u slučaju povrede prava osobnosti uvažavajući okolnosti i težine povrede koje opravdavaju njenu dosudu prilikom čega sud također vodi brigu o jačini i trajanju fizičkih boli, duševnih boli i straha, cilju kojem naknada služi no bez pogodovanja

²²³ *Ibid.*

²²⁴ Bukovac Puvača, M., *Funkcija pravične novčane naknade u hrvatskom odštetnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 37, br. 1, 2016. str. 155.-173., str. 155.

²²⁵ *Ibid.*

težnjama koje bi predstavljale zlouporabu ovog instituta.²²⁶ Pravo na pravičnu novčanu naknadu neimovinske štete prema čl. 1102. ZOO-a također ima i osoba prema kojoj je počinjeno kazneno djelo protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa zbog povrede prava na tjelesno i duševno zdravlje.

Satisfakcija će se najčešće dosuditi kao jednokratni iznos, no postoji mogućnost i plaćanja satisfakcije u renti, ako bi to pružilo potrebno zadovoljenje oštećenika. Ako je izvjesno da će šteta trajati u budućnosti, satisfakcija se može dosuditi i za buduću neimovinsku štetu (čl. 1104. ZOO-a).

C. Uklanjanje izvora štete

Osim popravljivanja štete ZOO daje odštetnom pravu i funkciju prevencije i sprječavanja nastanka imovinskih i neimovinskih šteta institutom uklanjanja izvora štete. U čl. 1047. ZOO-a propisano je pravo svakoga da zahtijeva od drugoga uklanjanje izvora opasnosti koja prijeti znatnijom štetom te suzdržavanje od djelatnosti koje uznemiruju ili dovode u opasnost od štete. U slučaju povrede prava osobnosti od suda se može zahtijevati prestanak radnje kojom se čini takva povreda i uklanjanje njenih posljedica (čl. 1048. ZOO-a).

Otklanjanje izvora opasnosti štete odnosno suzdržavanje od djelatnosti koje dovode u opasnost od štete obveza je osoba koja je stvorila izvor opasnosti dok druga strana, odnosno podnositelj zahtjeva, može biti neograničen broj osoba koje su mogle, ali nisu morale biti pogođene tom djelatnosti. Time se zapravo, neuobičajeno za obvezne odnose, napušta djelovanje *inter partes* te takav zahtjev postaje popularni zahtjev.²²⁷ Bude li zahtjev bez rezultata u izvansudskom postupku nadomješta ga popularna tužba (*actio popularis*).²²⁸

U suvremeno doba razvoja civilizacije, raznih djelatnosti i tehnologije ovakva preventivna mjera posve je razumno dodijeljena svakome s obzirom na obujam nepredvidivih opasnosti koje mogu nastati i štete koja se potencijalno ne bi moglo otkloniti pravodobnom intervencijom i poduzimanjem odgovarajućih mjera.

²²⁶ Klarić, P.; Vedriš, M., *op. cit.* u bilj. 23, str. 635. *sqq.*

²²⁷ Galev, G., *Odgovornost za opasnost štete*, Zbornik PFZ, vol 63., br. 3-4, 2013., str. 617.-632., str. 621.

²²⁸ *Ibid.*

V. ZAKLJUČAK

Analiza instituta prouzročenja štete u hrvatskom pravu te delikta *damnum iniuria datum* u rimskom pravu ukazuje na visoki stupanj sličnosti uzmemo li u obzir tisuće godina razlika između njihova postojanja. Takva sličnost nameće se kao logična budući da je rimsko pravo široko recipirano u suvremeno privatno pravo, pa tako i u obvezno, no ono što se donekle čini nevjerojatnim je razina te podudarnosti odnosno razina promišljanja i svijesti rimskih pravnikâ i zakonodavaca koja je lako usporediva analizama suvremenih pravnih stručnjaka.

Počevši s propisivanjem pojedinih slučajeva nanošenja štete drugome i njihovih sankcija u Zakoniku XII ploča, Rimljani su postupno započeli gradnju kompleksnog sustava odgovornosti za štetu koja se u početku temeljila na samom protupravnom ponašanju počinitelja ne razmatrajući o njegovoj krivnji. U suvremeno doba takvo ćemo uređenje vidjeti ako izvor štete proizlazi iz stvari ili djelatnosti koji se prema pravnim i zakonskim standardima smatraju opasnimâ odnosno kada je opasnost od štete takva da se rizik njenog nastanka mora spriječiti propisivanjem objektivne odgovornosti kako bi se osigurala dužna pažnja te kako do nje ne bi došlo. Propisivanje objektivne odgovornosti za svaku štetu kao odgovornosti koja postoji već kada je počinjen protupravni ćin predstavljalo bi prekomjernu državnu represiju te bi dovelo u pitanje demokratska načela nomokracije i prava na pravićno suđenje.

Razvoj krivnje i njenih vrsta i stupnjeva kao dijela protupravnosti te stoga i sastavnog elementa izvanugovorne odgovornosti za štetu Rimljanima je omogućio zaštitu od potencijalno nezakonitih odluka koje u obzir ne bi uzimale psihološki učinak djela na počinitelja. Da je takav psihološki učinak bio od znaćajâ svjedoće i mnogobrojni rimski pravni analitićari poput Gaja, Ulpijana, Paula i drugih koji su komentiranjem specifićnih slučajeva dali smjernice primjene *lex Aquilia* u situacijama prouzroćenja štete nehajem,

namjernom i slučajem. Hrvatski obveznopravni sustav i ZOO temelje izvanugovornu odgovornost počinitelja na njegovoj krivnji, dok je objektivna odgovornost izuzetak, te je danas gotovo nezamislivo ikakvo drugačije uređenje. *Culpa Aquiliana* te njezin razvoj i tumačenje su u tom smislu svakako jedan od najfascinantnijih fenomena toga doba koji još tisućama godina kasnije nastavljaju svoj život u građanskim zakonima i drugim propisima.

Opravdano bi bilo reći da je rimsko pravo postavilo čvrste obveznopravne temelje odgovornosti za štetu s obzirom na stupanj civilizacije toga doba. Već i same pretpostavke nastanka izvanugovorne odgovornosti za štetu podudaraju se sa onima koje su propisane ZOO-om, dok se temeljno načelo *neminem laedere* proteže kroz niz instituta i konkretnih rješenja. Današnje uređenje rezultat je dugogodišnjih napora i razvoja kako na pravnoj tako i na općoj društvenoj razini. U tom smislu postoji u navedenom području kako *lex generalis* (ZOO), tako i mnoge *leges speciales* koji uređuju posebne slučajeve odgovornosti za štetu. To uređenje svoje duboko uporište nalazi upravo u rimskom pravu koje, iako u određenoj mjeri odbačeno u doba komunizma, uvijek nalazi svoj put nazad u suvremena zakonodavstva.

U radu je prikazana razlika u pretpostavkama, osobinama i karakteristikama *damnum iniuria datum* i izvanugovorne odgovornosti za štetu kao prikaz razlika u potrebama i mogućnostima rimskog i suvremenog hrvatskog društva. Ta razlika će se daljnjim razvojem svijeta, tehnologije i civilizacije sigurno povećati u smjerovima koji su nama danas nepredvidivi te će se sadašnja zakonska rješenja morati mijenjati i napredovati no opravdano je vjerovati da će usvojena temeljna pravila rimskog prava i dalje davati kvalitetne smjernice za razvoj modernog građanskog prava.

VI. LITERATURA

Bukovac Puvača, M., *Funkcija pravične novčane naknade u hrvatskom odštetnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 37, br. 1, 2016. str. 155-173

Bukovac Puvača M., „Sive zone” izvanugovorne odgovornosti – područja moguće primjene pravila o odgovornosti na temelju krivnje i objektivne odgovornosti za štetu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 30, br. 1, 2009., 221-243

Bukovac Puvača, M. et al., *Uzročna veza kao pretpostavka odgovornosti za štetu u europskim nacionalnim pravnim sustavima, praksi Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. 10, br. 1, 2019., str. 25-49

Bukovac Puvača, M., *Viša sila kao razlog oslobođenja od odgovornosti za štetu*, Hrvatski časopis za osiguranje, br. 7, 2022., str. 79-92.,

Burazin, L., *Analiza pravne odgovornosti u slučaju prouzročenja štete (sa stajališta opće teorije i filozofije prava*, Zbornik PFZ, vol. 58, br. 6, 2008., str. 1421-1452

Collett Sandars, T., *The Institutes of Justinian, With English Introduction, Translation, and Notes*, London, 1865.

Du Plessis, P., et al., *The Oxford Handbook of roman law and society*, Oxford, 2016.

Floriana Cursi M., *What did occidere iniuria in the lex Aquilia Actually Mean?*, Roman Legal Tradition, vol. 7, 2011., str. 16-29

Galev, G., *Odgovornost za opasnost štete*, Zbornik PFZ, vol. 63., br. 3-4, 2013., str. 617-632

Hadley, J., *Introduction to Roman law*, New York, 1890.

Herceg Pakšić, B., *Zakonska regulacija i pravna priroda prekoračenja granica nužne obrane kao ispričavajućeg razloga de lege lata et de lege ferenda*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 22, br. 1, 2015, str. 125-151

Horvat, M.; Petrak, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 2022.

Jaramaz-Reskušić, I., *Iniuria u pretklasičnom rimskom pravu: pojam i zaštita*, Zbornik PFZ, vol. 61, br. 2, 2011., str. 545-571

Josipović, T., ur., *Privatno pravo europske unije – posebni dio*, Zagreb, 2022.

Klarić, P.; Vedriš, M., *Građansko pravo*, Zagreb, 2014.

Mišić Radanović, N., *Pristanak pacijenta na medicinski zahvat kao razlog za isključenje protupravnosti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 55, br. 4, 2018., str. 865-892.

Nikšić, S., *Odgovornost za štetu na području elektroničke trgovine*, u: Josipović, T., ur., *Privatno pravo europske unije – posebni dio*, Zagreb, 2022., str. 355.- 369.

Polojac, M., *Actio de pauperie: anthropomorphism and rationalism*, Fundamina, vol. 18, br. 2, 2012., str. 119-144

Radolović, A., *Načelo zabrane prouzročenja štete kao (moguće) jamstvo stvarne (realne) naknade štete*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 34, br. 1, 2013., str. 307-332

Romac, A., *Izvori rimskog prava*, Zagreb, 1973.

Sirks, A. J. B., *Delicts*, u: Johnston, D. (ur.), *The Cambridge Companion to roman law*, New York, 2015., str. 246-268

Vragović, D., *Razgraničenje instituta doprinosa oštećenika vlastitoj šteti i podijeljene odgovornosti za štetu*, Zbornik PFZ, vol. 69, br. 5-6, 2019., str. 871-902

Zimmermann, R., *The law of obligations*, Cape Town, 1992.

Žiha, N., *Deliktna odgovornost liječnika u rimskom pravu*, Zbornik PFZ, vol. 2, br. 6, str. 1401-1435

PROPISI

Kazneni zakon Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22.

Pomorski zakonik, Narodne novine, br. 181/04, 76/07, 146/08, 61/11, 56/13, 26/15, 17/19.

Pravilnik o naknadi štete od životinja strogo zaštićenih vrsta, Narodne novine, br. 114/2017.

Službeni list SFRJ 29/1978, 39/1985, 46/1985, 57/1989, Narodne novine, br. 53/1991, 73/1991, 3/1994, 111/1993, 107/1995, 7/1996, 91/1996, 112/1999, 88/2001, 35/2005.

Zakon o cestama, Narodne novine, br. 84/11, 22/13, 54/13, 148/13, 92/14, 110/19, 144/21, 114/22, 114/22, 04/23.

Zakon o lovstvu, Narodne novine, br. 99/18, 32/19, 32/20.

Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22 (u tekstu: ZOO).

Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17.

Zakon o zaštiti prirode, Narodne novine, br. 80/13, 15/18, 14/19, 127/19.

Zakon o zaštiti životinja, Narodne novine, br. 102/17, 32/19.